

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Pusling-landet vågnede

Glimt fra 40 år

K.B. Andersen

Pusling-landet vågnede

udgivet af
Atlantsammenslutningen
1980

1. oplag 1980 7000
2. oplag 1986 3000

Trykt hos Christtreu & C.C. Petersens Eftf. ApS, København

»Du pusling-land, som hygger dig i smug,
mens hele verden brænder om din vugge« -

*Fra »Som dybest brønd gir altid klare vand«
1916 Jeppe Aakjær*

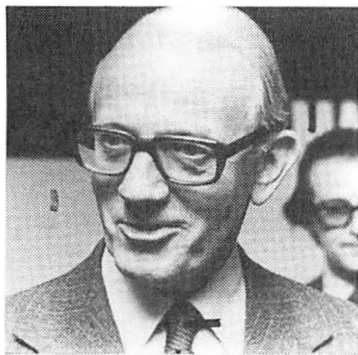
Pusling-landet vågnede

Glimt fra 40 år

K.B. Andersen

Atlantsammenslutningen

Forord

Da Atlantsammenslutningen foreslog mig at være med til at forme en bog, der kunne være en egnet udgivelse i anledning af Atlantsammenslutningens 30-års-dag, kunne jeg ikke sige nej. Når jeg sagde ja, skyldes det først og fremmest ønsket om at være med til at fremdrage og fastholde nogle af de faktorer, som fik Danmark ind i den atlantiske alliance, som nu i 30 år har været basis for vor sikkerhed og tillige også for vor mulighed for at tage aktiv del i afspændingspolitikken. Jeg har også ønsket at fremdrage nogle træk af udviklingen i Danmarks atlantiske periode frem til i dag.

Det er ikke en bog om Atlantpagtens eller Atlantsammenslutningens historie. Det er ikke på nogen måde en blot delvis dækkende fremstilling af de sidste 30 års historie. Det er nogle billeder og nogle tekster fra denne periode og dens forspil, som jeg har fundet det rimeligt at tage med til belysning af tiden fra 9. april 1940 til i dag. Mod min vilje skriver jeg »jeg«. Det er fordi det er blevet understreget over for mig, at ansvaret for billedvalg og tekster var mit. Det var en udfordring. Og den accepterede jeg altså - med oprigtig tak for den udviste tillid. Det er ikke, kan ikke være og skal ikke være noget dækkende billede af de 40 år. Jeg har - som et medlem af folketinget sagde under en debat for nogle år siden - været nødt til at springe noget over for at få det hele med. Det er nogle indtryk fra årene op til og under NATO-medlemskabet, sådan som jeg oplevede dem. Hverken mere eller mindre.

København, august 1980

K.B. Andersen

Forord til 2. udgave.

I 1980 fik Atlantsammenslutningen tidligere udenrigsminister K.B. Andersen til at skrive en bog i anledning af Sammenslutningens 30 års dag. Bogen blev revet væk, og vi er ofte blevet anmodet om at genoptrykke den. Sammenslutningen har derfor nu besluttet sig for at genudgive bogen og er taknemmelig for, at Folketingsmand Robert Pedersen har indvilliget i at skrive et efterskrift til den. Bogen har kun undergået redaktionelle ændringer, først og fremmest ved at billedteksterne er flyttet til illustrationerne, således at de nu står under eller ved de billeder, de henviser til. Intet er ændret i K.B. Andersens tekst eller billedvalg.

Atlantsammenslutningen er for tiden ved at iværksætte et program, der vil betyde en større indsats over for den opvoksende generation, - den generation, som ikke selv har oplevet de bevægede år, der førte os ind i Atlantpagten, og hvis forældre for manges vedkommende vel knap nok har en erindring herom. Vi har derfor ment, at K.B. Andersens budskab er lige så aktuelt, som det var i 1980, og at det derfor er en værdig tilkendegivelse af, at uanset udviklingen i den internationale politik, er Danmarks position fundamentalt den samme, og behovet for Atlantsammenslutningens arbejde derfor uændret stort.

Atlantsammenslutningen er Knud Højgaards Fond stor tak skyldig for økonomisk støtte til udgivelsen.

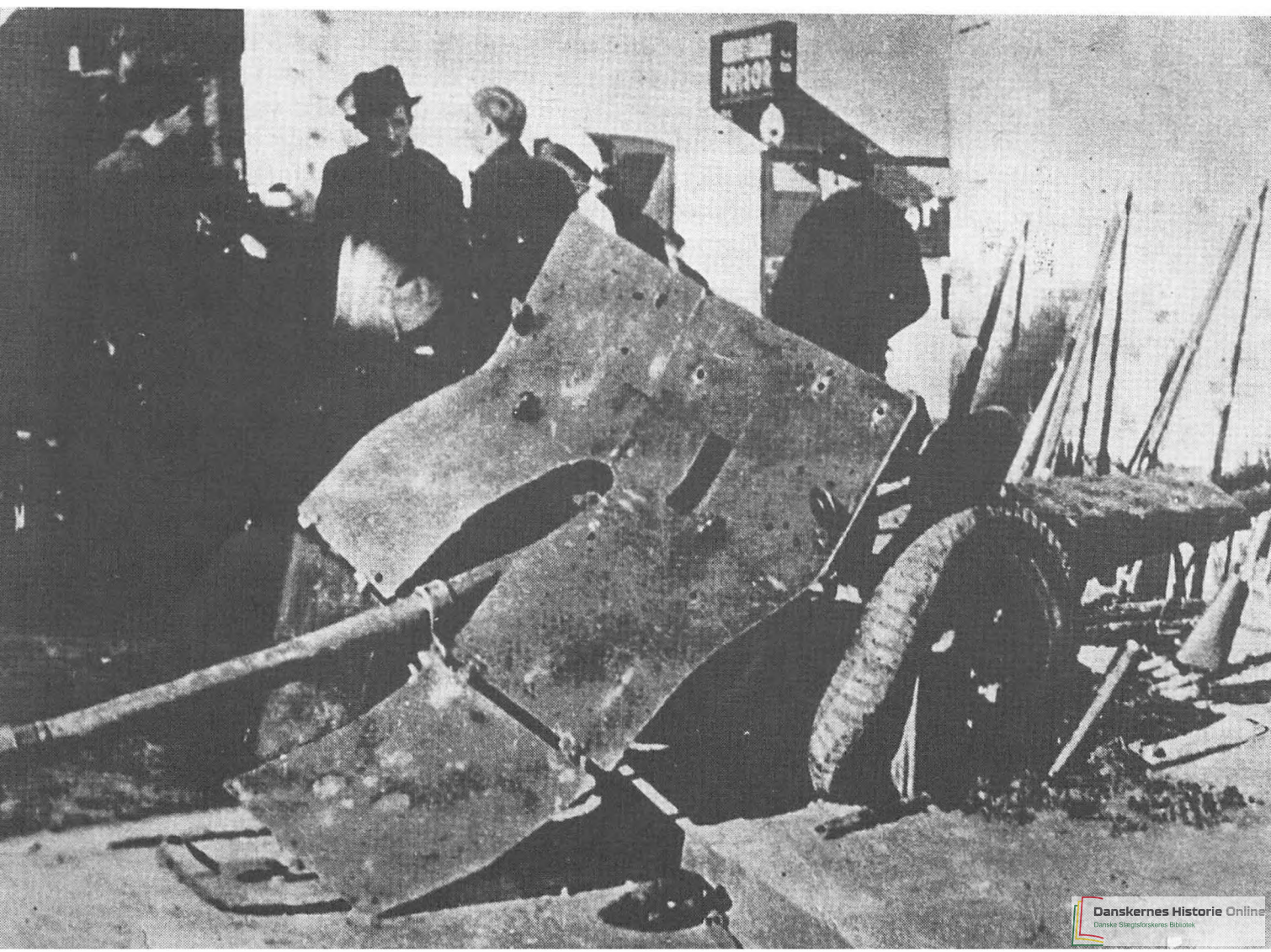
November 1986

Knud Larsen

Aldrig mere en 9. april

»Aldrig mere en 9. april«. De ord blev gentaget atter og atter i de fem lange år under besættelsen. Hvad var det, vi ikke ville risikere at opleve igen? Var det skammen over, at vi kapitulerede? Det var vel snarere, at vi havde bragt os i en sikkerhedspolitisk situation, hvor kapitulationen måtte blive konsekvensen. Ingen vil vel for alvor påstå, at en kamp ville have ændret krigens gang. Skulle vi have været i stand til at holde Hitlers kampstyrker stangen, når - som det snart viste sig - Holland, Belgien og Frankrig ikke var det? Den danske forsvarsminister sagde den morgen: det mod, der nu er brug for, er modet til at se de hårde kendsgerninger i øjnene. Den kendsgerning, at vi ikke med et isoleret dansk forsvar

9. april 1940

havde nogen mulighed for at tage kampen op mod verdens stærkeste og mest brutale krigsmaskine. Læren af 9. april blev netop, at vi kun kunne skabe en rimelig garanti for Danmarks sikkerhed og uafhængighed i et samarbejde med andre lande. Neutralitetens periode var forbi. Aldrig mere en 9. april kom til at betyde, at vi tog konsekvensen af en situation, Danmark havde befundet sig i i mange år, men ikke åbent villet vedgå, nemlig, at vi ikke kunne eller ville henligge som et militært tomrum, men heller ikke havde reelle muligheder for alene at opbygge et effektivt forsvar mod et angreb. Derfor går der en lige linie fra de bitre og ydmygende oplevelser den 9. april 1940 til den 4. april 1949, da vi med vor underskrift officielt brød med den neutralitet, som ikke havde kunnet give nogen sikkerhed i årene mellem de to verdenskrige, og ikke ville kunne gøre det, som verden så ud efter 1945.

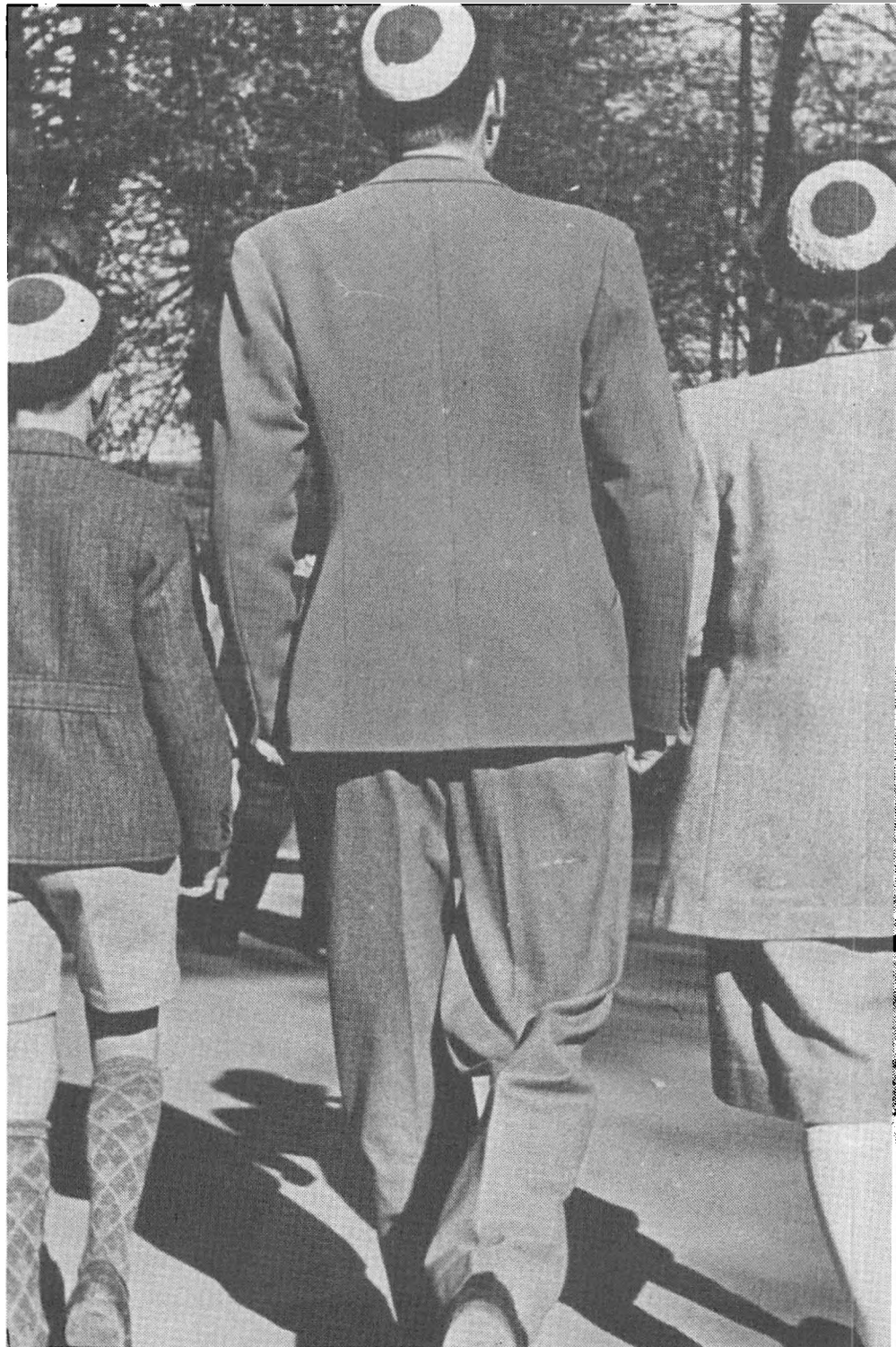
Den danske nazist, der optræder som vejviser for de tyske besættelsestropper, hører også med i billedet af 9. april 1940. Det spørgsmål rejser sig helt naturligt: hvorfor kom de danske nazister til at spille en langt mindre rolle end deres åndsfrænder i andre besatte lande? De nåede aldrig op på mere end 3 mandater i Folketinget. Det var, hvad de havde fået ved valget i april 1939 - og det var, hvad de fik ved valget i marts 1943. Hvad de ville have fået ved et valg i sommeren 1940 er ikke godt at sige. Det var den farlige sommer. Der herskede uklarhed over, hvad der egentlig var sket 9. april - hvem havde ansvaret for, at Danmark

Dansk nazist viser vej, 9. april 1940

kunne overrumplés på en så ydmygende måde? Indflydelsesrige erhvervskredse søgte -heldigvis forgæves - at påvirke kongen til at forlade det parlamentariske system og danne regering uden om folketinget. Tyskerne havde sejret over hele det europæiske kontinent. En meget lang besættelse og en helt uvis fremtid lå foran os. Kommunisterne, der måtte forsvare Hitler-Stalin-pagten, vendte sig mod fortsættelsen af en kamp, der, sagde de, intet havde med kamp for demokrati eller frihed at gøre! Det var forvirringens, rådvildhedens og det politiske mismods sommer. Det tjener politikerne til ære, at de, alle forskelle til trods, etablerede et politisk samarbejde og - trods en høj betaling i form af kompromiser med besættelsesmagten - fastholdt det, til den nazistiske fare var drevet over.

I dag så mange år efter kan vi smile af mange af de udtryk, ønsket om at vise modstand mod tyskerne gav sig. Som for eksempel »Royal Air Force«-huerne. Det er sikkert også vanskeligt blandt en ny generations unge at få taget alsangstævnerne, der samlede tusinder landet over, alvorligt som udtryk for modstand. Men de var en af mange måder at vise fællesskab om folkelige og nationale værdier på. At det nationale sammenhold ikke altid viste samme styrke, når det gjaldt at fordele besættelsens økonomiske og sociale byrder, kan ikke nægtes. Ved et møde i Dansk Ungdomssamvirke i april 1942 undsagde biblioteksdirektør Døssing skarpt og hårdt den nationale samling: »Når en gård brænder, må alt vige for det ene at slukke og redde. Man skændes ikke under et redningsarbejde. Men der er visse regler, som nøje må overholdes, jeg fik dem indprentet, da jeg var barn. Først reddes mennesker, så dyr, sidst døde værdier. - Nu brænder Danmarks gård, og det er rigtigt, at vi nu må samles for at slukke og redde, vel at mærke i den rigtige rækkefølge. Jeg har en uhyggelig anelse om, at rækkefølgen nu er en anden: først pengeskabet, så kørerne, så Danmarks Melodibog - og imens brænder Danmarks børn inde og med dem den danske folkelige kulturfremtid.« Disse hårde ord kunne der nok findes en vis baggrund for i mange af besættelsestidens politiske beslutninger, men netop til Dansk Ungdomssamvirke havde de ikke så megen adresse. Da ungdomssamvirket blev startet i

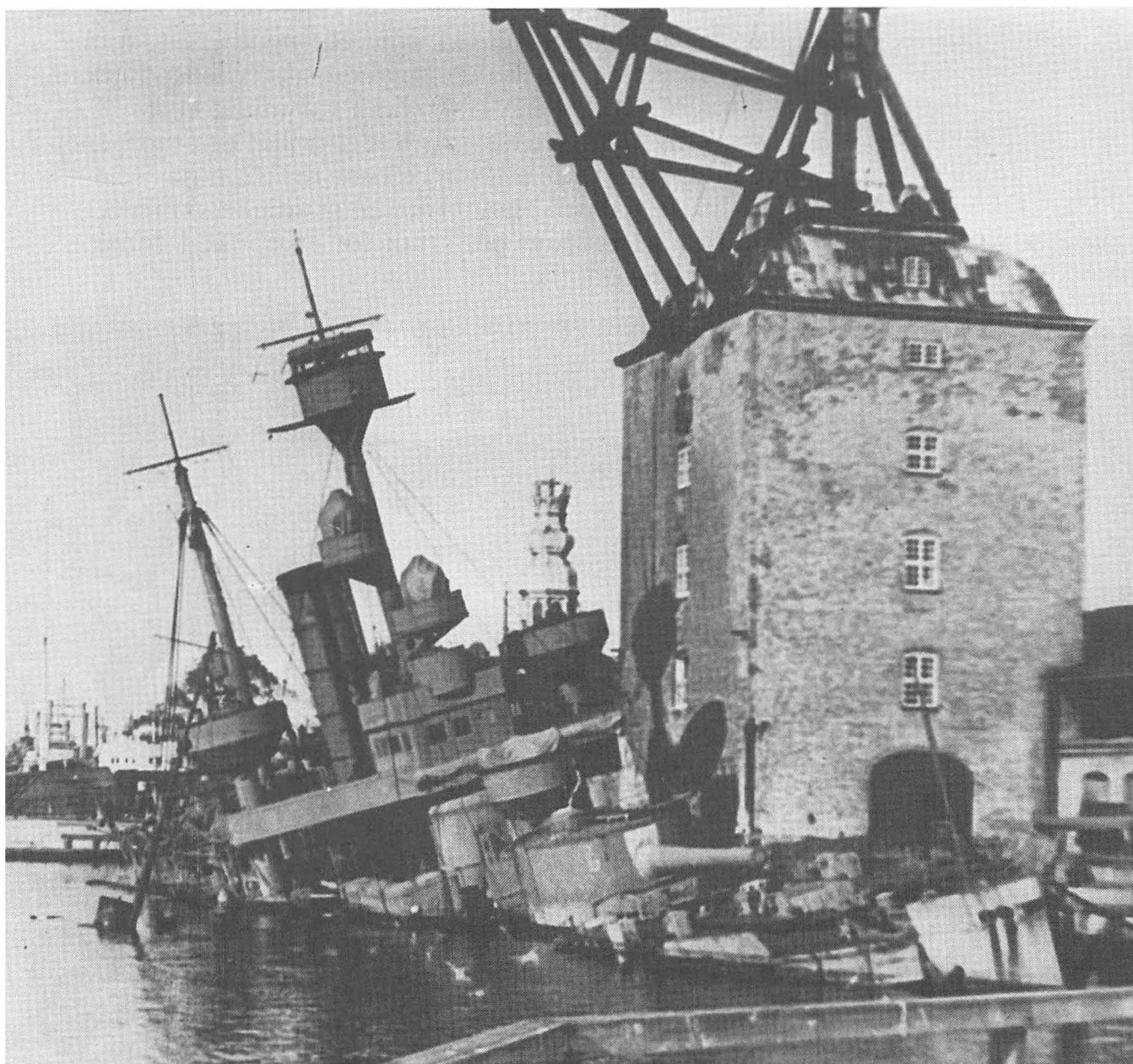

»Royal Air Force«-huerne

sommeren 1940 som et bredt samarbejde mellem danske ungdomsorganisationer, var der mange, der mente, at det, samlingen skulle gælde, var det kulturelle og det nationale. Det var professor Hal Kochs fortjeneste, at han - som betingelse for at modtage opfordringen til at blive formand - krævede klar forståelse for, at det, der var behov for, var samling om det politiske, det vil sige om folkestyret, om det demokratiske system. Det var der, nazismen i første række truede, og mange initiativer og udtalelser i besættelsens første år viste megen usikkerhed netop med hensyn til vurderingen af demokratiet som grundlaget for modstanden mod besættelsesmagten.

29. august 1943 bliver ofte betegnet som et vendepunkt i besættelsestidens historie, ja som den helt afgørende dato, hvor forhandlingspolitikken brød sammen, og modstandspolitikken slog klart igennem. Helt så enkelt var det ikke. Det, der skete 29. august, var, at de samarbejdende politiske partier sagde et klart nej til de krav, den tyske besættelsesmagt stillede regering og folketing overfor. Nej'et betød blandt andet, at konge, regering og folketing ophørte med at fungere, at flåden sænkede sine skibe, og at hæren - nogle steder efter kamp - blev afvæbnet. For de ledende politikere havde det helt fra 1940 været klart, at bruddet måtte komme, men at det ikke burde komme, før det kunne tages af et bredt flertal i folketinget, byggende på en udbredt forståelse i befolkningen. Det måtte også afvente en situation, hvor det var helt klart, at der ikke kunne blive tale om et nazistisk ledet styre hvilende på den tyske besættelsesmagt. Endelig forudså de ansvarlige

29. august 1943 på Holmen, København

politikere så alvorlige følger af et brud, at det måtte pålægge dem meget nøje overvejelser, før det afgørende skridt blev taget. De dystre forudannelser kom til at slå til blandt andet i form af dødsdomme og jødeforfølgelser. Det er historieforenkling - for ikke at bruge stærkere ord - at hævde, at befolkningen var rede til at vælge modstandslinien fra besættelsens første dag, men at dens politiske repræsentanter slet ikke ønskede den.

Folketingsvalget i maj 1943 havde da også givet de samarbejdende partier en meget klar opbakning. Det var i løbet af sommeren 1940 lykkedes at skabe en bred folkelig og politisk modstand. Det tog betydelig længere tid at opbygge en modstandsbevægelse af militær karakter - og at skabe forståelse i befolkningen for dens arbejde. Med 29. august 1943 var situationen moden til et brud uden at splitte befolkningen, som det skete i andre tyskbesatte lande i Europa. 29. august 1943 og tiden frem til befrielsen var med til at berede jorbunden for den holdning, der var bred enighed om efter besættelsens ophør, at en tilbagevenden til den isolerede neutralitet, som havde været dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik basis op til 9. april 1940, ikke var mulig eller ønskelig. Da viceadmiral Vedel tidligt om morgenen den 29. august - efter tyskernes reaktion på politikernes nej - gav ordre til at sænke skibene, sattes der endeligt punktum for en epoke i dansk sikkerhedspolitik.

Tyske soldater på vagt ved Amalienborg

Efter den 29. august 1943 stod tyske soldater vagt foran Amalienborg, senere afløst af danske betjente. Den 19. september 1944 satte tyskerne politiet ud af funktion. Flere tusinde politifolk blev ført til tyske koncentrationslejre. Mange vendte aldrig tilbage. På Amalienborg blev et tysk angreb slået tilbage, og de danske politifolk fortsatte derefter deres vagttjeneste.

*Danske betjente har overtaget
Amalienborg-vagten*

Modstandsbevægelsen voksede støt, efterhånden som besættelsen varede ved. Dens landsomspændende virksomhed kom til at omfatte flere og flere aktiviteter. Sabotageaktionerne rettedes først og fremmest mod virksomheder, hvis produktion på den ene eller anden måde var af betydning for den fortsatte krigsførelse, og mod jernbanestrækninger - en sabotageform, der efterhånden i høj grad skabte vanskeligheder for tyskerne troppebevægelser og andre vigtige transportere. Sabotørerne fik våben og sprængstoffer dels ved angreb på våbendepoter, dels ved tilførsler udefra i form af våbenedkastninger fra engelske flyvere. Sabotageaktionerne var ikke alene betydningsfulde som led i kampen mod besættelsesmagten. De tjente også i høj grad til at fortælle omverdenen om de stærke kræfter, der stod bag modstanden.

En særlig form for bistand udefra var engelske flyveres bombardement af Gestapohovedkvarteret i Shell-huset i København i marts 1945. Bombardementet opfyldte sit hovedformål nemlig at ødelægge væsentlige arkiver og optegnelser vedrørende modstandsbevægelsen. Adskillige ledende modstandsfolk, der sad som Gestapo-folkenes fanger, blev reddet og kom fri. Desværre blev også en del af fangerne dræbt - selv om angrebet var meget omhyggeligt forberedt netop med sigte på såvidt muligt at undgå ofre blandt de danske

Jernbanesabotage

En modstandsgruppe modtager våben

modstandsfolk. Aktionen, der var et lammende slag mod Gestapos virksomhed, medførte ulykkeligvis en uhyggelig katastrofe, fordi en del af bombelasten ved fejltagelser blev kastet over civile mål. Herved omkom over 100 mennesker, de fleste børn fra Den franske Skole på Frederiksberg.

Bombardementet af Shell-huset

Om aftenen den 4. maj 1945 kom det længe ventede frihedsbudskab: »Feltmarskal Montgomery har meddelt den allierede øverstkommanderende, at alle fjendens styrker i Holland, Nordvest-Tyskland og Danmark, heri indbefattet Helgoland og de frisiske øer, har overgivet sig til den 21. armégruppe med virkning fra kl. 8 i morgen tidlig.« Det betød afslutningen på mere end 5 års besættelse. Det betød, at Danmark ikke blev krigsskueplads. Det betød befrielsen fra det nazistiske åg. Jubelen var endeløs. Aldrig har Danmark festet i uendelig glæde og taknemmelighed som i dagene, der fulgte. Et højdepunkt var Montgomery's besøg i København den 12. maj. Trods stor og dygtig indsats fra den danske modstandsbevægelse - en indsats, som også Montgomery udtalte sin anerkendelse af - var det en kendsgerning, at det var de allierede, der havde givet Danmark friheden igen.

Jubel over friheden, maj 1945

*Feltmarskal Montgomery i
København, maj 1945*

De første frie aviser med kapitulationsbudskabet studeres på Christiansborg, 5. maj 1945

Befrielsen betød mange og store opgaver, der krævede hurtig og effektiv løsning for at få det danske samfund til at fungere så normalt, som forholdene tillod det. Lang tids ofte besværlige forhandlinger mellem ledende politikere og repræsentanter for Danmarks Frihedsråd var endt i enighed om en regering ledet af Vilhelm Buhl og med lige repræsentation fra Frihedsrådet og de politikere, der var udgået af folketingsvalget i marts 1943. Ved rigsdagens åbning 9. maj 1945 sagde statsminister Buhl blandt andet: »Det danske folk føler sig levende forbundet med de forenede nationer, hvis hårde kamp mod den nazistiske voldsmagt nu er kronet med strålende sejre, der også for os har banet vejen til frihed og selvstændighed. Danmark har længe selv betragtet sig som en allieret nation, og regeringen deler folkets ønske om, at vort land nu som fri og selvstændig stat må blive optaget i de forenede nationers række.« Om forsvaret sagde Buhl: »Det er

*Den nyudnævnte statsminister,
Vilhelm Buhl, 5. maj 1945*

regeringens håb, at forsvarssagen, som så længe har været genstand for bitter meningsforskel, vil kunne løses i fællesskabets ånd som en sag, der kan samle hele det danske folk, og som et sandt udtryk for folkets demokratiske indstilling og vilje til selvstændighed.« Et særligt problem var forsvaret af Grønland, herom sagde Buhl: »Regeringen tilslutter sig den dansk-amerikanske overenskomst om Grønlands forsvar og forbereder omgående fremsættelse for Rigsdagen af det herom nødvendige lovforslag.« Med den enstemmige vedtagelse af dette forslag gav den danske rigsdag overenskomsten af 9. april 1941 mellem den amerikanske regering og den danske gesandt i Washington, minister Henrik Kauffmann, sit blå stempel. I aftalen hed det, at overenskomsten skulle forblive i kraft, indtil der var enighed om, at de bestående farer for det amerikanske kontinents fred og sikkerhed var ophørt. Til den tid skulle overenskomstens ændring eller ophør gøres til genstand for forhandlinger.

I sommeren 1943 dannedes Danmarks Frihedsråd. Det fik efterhånden repræsentanter for de forskellige grupper, der tog del i den aktive modstandskamp. Frihedsrådet fik betydning ikke alene som koordinerende organ for modstandsbevægelsens mange aktiviteter landet over, men også ved sine kontakter til de krigsførende allierede i øst og vest. Frihedsrådet udformede sit eget program for Danmark efter befrielsen. Når Danmark undgik borgerkrigsagtige tilstande i forbindelse med opgøret efter besættelsen, skyldtes det, at det lykkedes for de kræfter både i Frihedsrådet og blandt de folkevalgte politikere, der bevidst arbejdede på at etablere en sådan kontakt i tiden op til befrielsen, at overgangen til et frit Danmark kunne ske uden et voldeligt opgør mellem danske, der vel havde været uenige om de midler, der skulle tages i brug mod besættelsesmagten, men hvis nationale sindelag ikke kunne drages i tvivl.

*Danmarks Frihedsråd foran
Amalienborg, maj 1945*

Midt i befrielsens jubeldage kom meddelelserne om den tragiske udvikling på Bornholm. Øens tyske kommandant ville kun kapitulere til englænderne, men de sovjetiske styrker - hvis område i Tyskland gik meget længere mod vest end Bornholms beliggenhed - betragtede øen som et område, de skulle befri. Den tyske kommandant fastholdt stædigt sin modstand mod overgivelse af øen, hvortil meget store tyske styrker var flygtet i dagene inden, og gav ordre til at beskyde sovjetiske flyvemaskiner, der overfløj Bornholm den 7. maj - altså medens det øvrige Danmark festede i uvidenhed om situationen på Bornholm. De sovjetiske styrker besvarede skydningen med et luftangreb, der krævede både

Rønne efter bombardementet

døde og sårede. En ny opfordring fra sovjetisk side om kapitulation forblev ubesvaret. Natten mellem den 7. og 8. maj blev Rønne og Nexø evakueret. Den 8. maj bombede de sovjetiske styrker de to byer, og der skete meget store materielle skader. Men heldigvis var der på grund af evakueringen ingen dødsopfre blandt civilbefolkningen. Efter et opgør i den tyske lejr, hvorunder kommandanten blev sat ud af spillet, kapitulerede de tyske styrker. Den 9. maj ankom de første sovjetiske styrker til Bornholm, der efter disse tragiske begivenheder endelig blev befriet - med sine to største byer ødelagt og med en bitterhed mod det øvrige Danmark, hvis festrus nåede frem gennem radioen, som derimod næsten var tavs om begivenhederne på Bornholm. De sovjetiske styrkers tilstedeværelse på Bornholm kunne ikke undgå at sætte rygter i omløb om fremtiden for denne del af det danske rige. Ved et besøg på Bornholm af medlemmer af regeringen senere i maj tog udenrigsminister Christmas Møller skarpt afstand fra disse rygter, der også viste sig helt ubegrundede. I foråret 1946 forlod de sovjetiske styrker Bornholm, og danske soldater overtog bevogtningen af øen - hilst hjerteligt velkommen af hele befolkningen.

Danske soldater kommer til Bornholm, 1946

På det sted i København, hvor man i maj måned 1945 fandt ligene af ofrene for den tyske besættelsesmagts henrettelser, skabtes Mindelunden i Ryvangen som en værdig ramme om danske, der ofrede livet i modstandskampen. Hvert år på befrielsesdagen finder der her en mindehøjtidelighed sted.

Mindelunden besøges hvert år af mange både danske og udlændinge, der her bliver mindet om den indsats, modstandskampen krævede. Officielle gæster aflægger også ofte besøg i Mindelunden.

Winston Churchill, den statsmand, der mere end nogen anden enkeltperson i den frie verden har æren for, at kampen mod nazismen blev ført videre, da det så allersortest ud i sommeren 1940, da Hitler-Stalin-pagten bevirkede, at Hitler kunne samle hele sin enorme styrke i angrebene mod vest, besøgte Mindelunden i 1950.

Churchill i Mindelunden

FOR DANMARK

DØDBESTE

1890

Christmas Møller er på een gang en af de mest sammensatte og samtidig en af de mest enkle personligheder i nyere dansk politik.

Sammensat og modsætningsfyldt.

Manden, der under grænsestriden i 1920 arbejdede for at få 2. zone med hjem til Danmark og personligt forestod uddelingen af danske flag i Flensborg op til afstemningen. Og i 1945 lige så klart udenrigsministeren, der stod for standpunktet: »Grænsen ligger fast«.

Den konservative leder, der samtidig havde en udpræget social indstilling, var ateist og principielt republikaner.

Manden, der tog tønnen med i samlingsregeringen i sommeren 1940 - og som vendte tilbage fra London i befrielsesdagene 1945 for som en af modstandsbevægelsens repræsentanter at indtræde i befrielsesregeringen som udenrigsminister.

Det enkle kom først og fremmest frem i hans positive holdning til forsvaret, der var afgørende for hans valg af politisk ståsted.

Udenrigsminister Christmas Møller 1945

Den 5. juni 1945 blev der atter festet i Danmark. Det var den første frie Grundlovsdag i seks år. Dagen fik imidlertid på helt anden måde historisk betydning, idet Danmark netop denne dag ved konferencen i San Francisco blev optaget som medlem af FN. Den danske delegation var ved sin sammensætning - på samme måde som befrielsesregeringen var det - udtryk for det samarbejde mellem de folkevalgte politikere og frihedsrådet, der var forudsætningen for mange opgavers løsning i befrielsessommeren. Delegationen bestod af Hartvig Frisch, Kauffmann og Erik Husfeldt. Hartvig Frisch havde i 1933 skrevet »Pest over Europa«, et kampskrift mod de farer, der truede demokratiet fra Bolschevisme, Fascisme og Nazisme. Han advarede her Socialdemokratierne mod at glide fra antimilitarisme over i pacifisme. Det var at tage forskud på verdensfreden og undergrave viljen til magt. I folketingets finanslovdebat 1933 havde Hartvig Frisch klart givet udtryk for, at Socialdemokratiet gik ind for at hævde statsmagten og forsvare folkestyret, og at »vi forsvarer dem med de magtmidler, som staten sidder inde med.« Hartvig Frisch lagde ikke skjul på, at han stod fremmed over for de metoder, den militante modstandsbevægelse havde taget i anvendelse i frihedskampen under besættelsen - men det var altså ikke ud fra en verdensfjern pacifistisk tankegang.

Kauffmann var medlem af befrielsesregeringen som en af modstandsbevægelsens repræsentanter. Han var dansk gesandt i Washington, da nazisterne besatte Danmark. Årene efter 9. april 1940 førte ham fra karrièrediplomatens tilværelse ind som meget aktiv deltager i den store politik. Kaufmann undertegnede den 9. april 1941 sammen med den amerikanske udenrigsminister, Cordell Hull, overenskomsten om Grønlands forsvar, hvilket medførte - og som forholdene var måtte medføre - hans afsked. Kauffmann forblev imidlertid i Washington for at varetage danske interesser og gav i januar 1942 tilslutning til den solidaritetserklæring, som var blevet undertegnet i Washington af en række stater, der var i krig med Tyskland og Italien. Denne handling og Kauffmann's handlinger iøvrigt i krigsårene kom nu Danmark til gode ved behandlingen af ansøgningen om medlemskabet af FN.

Erik Husfeldt var også et eksempel på en karriere, der blev ændret af besættelsen. Husfeldt var en fremragende dygtig kirurg, professor ved Københavns universitet, blev medlem af Danmarks Frihedsråd og af

Frihedsbevægelsens Samråd, og det var baggrunden for hans medlemskab af den danske delegation til San Francisco som repræsentant for den danske modstandsbevægelses indsats mod Nazismen.

I de første år efter krigsafslutningen var mange af den opfattelse, at medlemskabet af FN på en eller anden måde skulle kunne medføre en løsning på spørgsmålet om det fremtidige forsvar af vor sikkerhed. Nogle talte om en FN-hær som en mulighed. Det viste sig hurtigt at være en illusion.

Uenigheden mellem Sovjetunionen og de vestlige allierede om grundlaget for genopbygningen i Europa kom stærkere og stærkere til udtryk. De østeuropæiske lande fik med de allieredes sejr nok friheden fra nazismen, men ikke en udvikling i demokratisk retning. Uenigheden mellem sejrherrene udelukkede også enhver mulighed for, at FN, der byggede på stormagternes veto-ret, kunne danne grundlag for en løsning af de sikkerhedspolitiske problemer, Danmark stod overfor.

Hartvig Frisch, Erik Husfeldt og Henrik Kauffmann på vej til FN

Også 1947 kom en 5. juni-begivenhed til at spille en rolle for Danmarks internationale engagement. Den 5. juni 1947 udkastede den amerikanske udenrigsminister, George Marshall, i en tale på Harvard universitetet de tanker, der blev til Marshallplanen - et amerikansk hjælpeprogram som et tilbud til hele det krigshærgede Europa, både øst og vest. Planen havde som forudsætning, at de europæiske lande skulle optræde samlet og opgøre deres behov i fællesskab. I begyndelsen så det ud til, at såvel østeuropæiske som vesteuropæiske lande ville modtage planen positivt. Da Danmark i juli 1947 tog stilling til spørgsmålet om deltagelse i den konference, der året efter førte til oprettelsen af den europæiske økonomiske samarbejdsorganisation, OEEC, sagde alle partier ja. Men Moskva ændrede signaler og dermed også de østeuropæiske lande, der havde vist interesse for planen, og de danske kommunister. Selvfølgelig var det i USA's interesse at få gang i Europas økonomiske genrejsning. Men det formindsker ikke Marshallplanens betydning for den økonomiske udvikling i Europa eller det europæiske samarbejde, Marshallplanen lagde grunden til.

Udenrigsminister Gustav Rasmussen underskriver Marshallplanen

Ingen enkeltbegivenhed i den stadig mere spændte Øst-Vest-udvikling gjorde et så stærkt indtryk, som den kommunistiske magtovertagelse i Tjekkoslaviet i februar 1948. Tjekkoslaviet var i 1938 et af Hitlers første ofre efter Vestmagternes katastrofale svigten ved München-overenskomsten, hvor Chamberlain havde købt sig den »fred i vor tid«, der varede mindre end eet år!

Tjekkoslaviet måtte nu 10 år efter igen se sin demokratiske udvikling slået ned. Et særligt indtryk gjorde på denne baggrund meddelelsen få uger senere om den tjekkoslovakiske udenrigsminister Jan Masaryks pludselige død. De officielle meddelelser fra Prag lød på selvmord. Det fæstede man i Vesten ikke megen tiltro til. Jan Masaryk stod som en af garanterne for et Tjekkoslaviet, der ville prøve at forene et demokratisk flerpartisystem med et åbent og fredeligt samarbejde med Sovjetunionen. Jan Masaryks far, Tomas Masaryk, var i 1918 blevet den første præsident

Czernin-paladset i Prag, hvor Jan Masaryk havde kontorer på 2. etage

for det selvstændige Tjekkoslavakiet, han havde arbejdet så stærkt for under den første verdenskrig. Under den anden verdenskrig var Jan Masaryk udenrigsminister i den tjekkoslovakiske eksilregering, og han blev i 1945 udenrigsminister i det befriede Tjekkoslavakiet.

Meddelelsen om Jan Masaryks død den 10. marts indløb til Danmark under en udenrigspolitisk debat i folketinget. Udenrigsminister Gustav Rasmussen udtalte stærkt bevæget følgende mindeord:

»Jan Masaryk, som jeg selv har kendt i en årrække, repræsenterede ude i verden ved sin levende personlighed og sin frodige ånd det bedste i tjekkoslovakisk demokrati. Han gjorde det allerede i kraft af det store navn, han bar efter sin fader - det største i Tjekkoslavakiets nyere historie. Budskabet om hans død vil i hele verden gøre et rystende indtryk på grund af det tidspunkt, det indtræffer på, og de omstændigheder, der er knyttet til det.«

Ved Jan Masaryks begravelse kom den sorg og den knugende stemning, der prægede Tjekkoslavakiet på dette tidspunkt, stærkt til udtryk. Det er hævet over enhver tvivl, at magtovertagelsen i Tjekkoslavakiet bidrog stærkt til at skabe forståelse i det danske folk for nødvendigheden af at finde sikkerhed mod de nye trusler mod de små demokratier, som udviklingen i Tjekkoslavakiet havde demonstreret.

Det var en makaber oplevelse for mig under et officielt besøg i Tjekkoslavakiet i april 1975 efter en middag i udenrigsministeriet i Czernin-paladset i Prag af få forevist det vindue, hvorfra Masaryk havde kastet sig ud, som der blev sagt.

Jan Masaryks kiste føres gennem Prags gader

Ethvert folk har et naturligt og legitimt ønske om at finde en realistisk løsning på sine sikkerhedspolitiske problemer. For Danmark havde baggrunden for drøftelserne i årene efter 1945 om den fremtidige forsvarsordning været besættelsestidens barske sættenpunktum for enhver løsning, der byggede på et isoleret dansk forsvar. I de første efterkrigsår var der megen usikkerhed med hensyn til, hvordan forsvarsspørgsmålet skulle løses. Håbet om, at medlemskabet af FN ville bringe løsningen, måtte opgives. Det danske forsvar måtte efter befrielsen starte på næsten bar bund. Men en opbygning krævede selvfølgelig klarhed over, hvad der var opgaven for det fremtidige forsvar og i denne sammenhæng først og fremmest, hvordan vi kom ud af den isolerede neutralitet, som der var bred enighed om var et afsluttet kapitel i dansk sikkerhedspolitik. En forsvarskommission blev med alle partiers tilslutning nedsat i 1946 med det formål at finde frem til en forsvarsordning, der passede til den nye situation. Men: hvem skulle der samarbejdes med om hvad? I øst havde Sovjetunionen indgået bilaterale militæraftaler med de østeuropæiske lande. En række vestlige lande var inde i overvejelser om en forsvarspagt. I denne situation tog statsminister Hedtoft initiativet til forhandlinger om et nordisk forsvarsforbund, dog begrænset til de skandinaviske lande, Danmark, Norge og Sverige. Disse forhandlinger stod på fra foråret 1948 til sammenbruddet i mødet på Akershus i Oslo den 30. januar 1949. Der blev fra mange sider stillet store forventninger til disse forhandlinger. Hvis de lykkedes, ville det nordiske samarbejde demonstrere sin styrke på et afgørende felt. Et nordisk forsvarsforbund ville også holde de nordiske lande mere uden for det stadig stærkere modsætningsforhold mellem øst og vest end en tilslutning til en vestlig alliance. De radikale var positive over for en nordisk løsning. Det nordiske perspektiv sammen med erkendelsen af umuligheden af at fortsætte den isolerede neutralitet gjorde det ikke alene politisk muligt, men også naturligt for Hørups politiske arvinger at håbe på et positivt udfald af forhandlingerne. Jeg husker, at Jørgen Jørgensen i den sidste afgørende fase sagde til mig: »Det skal lykkes«. Men det lykkedes ikke. Det var ikke muligt at forene det svenske krav om uafhængighed af enhver magtgruppering med den norske vished om, at det ikke ville være muligt at få den nødvendige udrustning til en sådan alliance uden at være villig til at gå ind i sikkerhedspolitiske drøftelser med den amerikanske regering. Det var krigstidens forskellige erfaringer, der her

var afgørende. Sverige havde klaret sig igennem krigen uden at blive inddraget i den - omend med en pris i form af en i visse henseender omdiskuteret neutralitet. Norge havde klart været i den allierede lejr fra april 1940 til maj 1945, og var geografisk et atlantehavsland. Da de nordiske forhandlinger brød sammen, forsøgte Hedtoft i en - som det i dag vel må vurderes - temmelig urealistisk henvendelse til Sveriges statsminister Tage Erlander at få en aftale om et svensk-dansk samarbejde i stand. Også det mislykkedes. Dermed var en løsning baseret på aftaler mellem nordiske lande udelukket. Der måtte findes et andet grundlag for en forsvarsordning, der imødekom kravet om aldrig mere en 9. april.

*Nordisk forsvarsforhandlere,
statsminister Hedtoft og
statsminister Erlander*

*Hedtoft som præsident for
Nordisk Råd, 1953*

At planerne om et nordisk forsvarsforbund - der altså kun var skandinavisk - kuldsejlede, er ofte blevet betragtet som et af de store nederlag for den nordiske tanke - som et af eksemplerne på, at når det virkelig gælder at omsætte de fagre ord om nordisk samarbejde i konkrete resultater, så går det galt, så strander de store ideer på det gustne overlæg eller de barske realiteter. Lidt kættersk har jeg af og til givet udtryk for, at det efter mit bedste skøn var en stor lykke for det nordiske samarbejde, at dette forsvarsforbund ikke blev en realitet. Et sådant sikkerhedspolitisk samarbejde alene mellem Danmark, Norge og Sverige, men uden Finland og Island, ville helt sikkert have splittet Norden og netop ikke været udtryk for nordisk samarbejde. Når de fem nordiske lande i dag udgør et balanceområde i Europa, et

område af betydning for afspændingen mellem Øst og Vest, er det ikke på trods af de fem nordiske landes forskellige sikkerhedspolitik, men netop fordi deres forskellige placering i sikkerhedspolitisk henseende har givet kontakter til forskellig side og samtidig ikke har lagt hindringer i vejen for et stadigt øget nordisk samarbejde.

Sammenbruddet af forhandlingerne om forsvarsforbundet var iøvrigt helt direkte med til påny at sætte gang i arbejdet for at skabe et nordisk parlamentarisk råd. Allerede i 1938 havde den daværende danske udenrigsminister, P. Munch, på den danske regerings vegne og med tilslutning fra det udenrigspolitiske nævn foreslået et fast nordisk organ bestående af rigsdagsrepræsentanter og ministre. Men dengang faldt tanken på norsk modstand. Også det nye initiativ kom fra dansk side. Det var Hans Hedtoft, der i 1951 på et møde i Stockholm i det nordiske interparlamentariske forbund foreslog at genoptage tankerne om et fast nordisk parlamentarisk organ. Hedtoft ville omsætte skuffelsen over forsvarsforbundets forlis i noget positivt. Og denne gang lykkedes bestræbelserne. Nordisk Råd blev skabt, og rådet kunne holde sin første session i København i februar 1953. Hedtoft valgtes til rådets første præsident. Desværre måtte rådet i starten undvære Finland. Men ved rådets møde i København i 1956 kunne Finland bydes velkommen. Samme år deltog den finske udenrigsminister for første gang i et nordisk udenrigsministermøde.

I foråret 1949 stod den danske regering og den danske rigsdag over for en meget alvorlig beslutning. Danmark måtte finde en løsning på sit forsvarsproblem. Der var nok - blandt andet på baggrund af Prag-kuppet og Berlin-blokaden i 1948 - forståelse for, at Danmark ikke kunne ligge hen som et militært tomrum og for, at »alle forestillinger om Danmarks isolerede neutralitet må efter denne krig være til ende«, som det var udtalt i efterkrigsprogrammet fra Danmarks Frihedsråd i december 1944. Ordene om aldrig mere en 9. april skulle nu omsættes i praktisk handling. Men det var hverken nogen lille eller nogen let opgave at ændre en neutralitetslinie til et alliancemedlemskab. En nordisk alliance havde været nærliggende og ville have mødt bred forståelse. Så kunne - endelig - de mange nordiske festtaler omsættes i praktisk

samarbejde på et livsvigtigt område. Men det lykkedes altså ikke - og som sagt: heldigvis ikke, netop ud fra et alle nordiske lande omfattende synspunkt. Hvad så nu? Venstre og de konservative var parat til at gå ind for tilslutning til det vestlige forsvarssamarbejde. Men hvad ville Socialdemokratiet gøre i denne situation? Jeg tror ikke, nogen vil kritisere mig for at rose mit eget parti for meget, når jeg giver udtryk for, at det var en lykke for det danske folk, at lederen af den socialdemokratiske mindretalsregering, Hans Hedtoft, besad de egenskaber, som situationen krævede af en politisk leder. Han havde både det mod og den handlekraft, der krævedes. Han rystede ikke på hånden og lod ikke mere eller mindre tilfældige stemninger bestemme sine politiske handlinger. En usikker statsminister i den situation kunne have ført til en helt anden udviklingslinie for det danske samfund.

Statsminister Hedtoft køber morgenavis efter debatten om Danmarks tilslutning til Atlantpagten

Det spørgsmål, regering og rigsdag stod overfor, var, om Danmark ville tilslutte sig det vestlige forsvarssamarbejde, som var under dannelse. I februar havde Norge, der også havde en socialdemokratisk regering, valgt den vestlige alliance. For Danmarks vedkommende blev vejen banet, da Socialdemokratiets hovedbestyrelse - med alle stemmer mod een - i slutningen af februar gav statsminister Hedtoft den bemyndigelse, han havde anmodet om, til at undersøge Atlantpagtens vilkår og træffe de beslutninger, som Danmarks sikkerhedspolitiske stilling krævede. Regeringens forslag om at tiltræde Atlantpagten blev behandlet i rigsdagen sidst i marts. Forslaget vedtoges af et stort flertal bestående af Socialdemokratiet, Venstre og de konservative plus Retsforbundets ledende skikkelse, Viggo Starcke. Imod stemte de radikale, kommunisterne, fire medlemmer af Retsforbundet og et af Venstres medlemmer. Den 4. april kunne udenrigsminister Gustav Rasmussen i Washington på Danmarks vegne underskrive pagten, hvori fra starten deltog USA, Canada, Belgien, Danmark, England, Frankrig, Holland, Island, Italien, Luxembourg, Norge og Portugal.

Udenrigsminister Gustav Rasmussen underskriver NATO-traktaten

Thule basen

For Danmark betød tilslutningen til den atlantiske alliance også en mulighed for at finde svar på spørgsmålet om forsvaret af Grønland. Overenskomsten af 9. april 1941 med USA måtte afløses. Men Danmark kunne ikke overlade Grønland til sig selv i forsvarsmæssig henseende - og ville ikke i praksis kunne magte løsningen af denne opgave alene. Kun meget naive sjæle kunne tro, at et uforsvaret Grønland ville undgå krænkelser af sit territorium. Da jeg i 1948 ledsagede Hedtoft på rejsen til Grønland, var forsvaret af Grønland et af de spørgsmål, vi drøftede på hjemvejen. Dengang foregik rejsen med skib, så der var god tid til samtale. Første gang vi mødtes efter vedtagelsen af Danmarks tilslutning til Atlantpagten i 1949, var vi enige om, at det ville kunne give et svar også på spørgsmålet om forsvaret af Grønland. Og i 1951 blev der indgået en overenskomst mellem Danmark og USA herom. Med indførelsen af hjemmestyreordningen i Grønland 1. maj 1979 skete der ingen ændringer i det sikkerhedspolitiske mønster, Grønland siden 1951 har udgjort sin del af.

*Grønlands hjemmestyre fejres,
1. maj 1979*

I december 1950 stiftedes den danske Atlantsammenslutning. Dengang var der ingen anledning til at sige »den danske« - der var faktisk ikke andre. I dag er der Atlantsammenslutninger i alle 15 NATO-lande efter dansk mønster! Det er vel egentlig både naturligt og næsten symbolsk, at tanken om Atlantsammenslutningen kom fra Danmark, hvor der er en lang og stærk tradition for folkelig oplysningsvirksomhed. Det var civilingeniør Erling Foss, som havde været aktiv i modstandskampen under besættelsen, der først pegede på behovet for, at den »menige dansker«, der måske ikke fulgte de politiske beslutninger så stærkt, blev klar over, hvad det atlantiske samarbejde drejede sig om. Og det var to andre aktive fra modstandskampen, Anker Olesen og Egil Barfod, der tog ham på ordet og tog initiativet til det møde i december 1950, der førte til dannelsen af Atlantsammenslutningen. Den danske Atlantsammenslutnings symbol blev Pindsvinemærket.

Tankegangen bag dette valg var den, at pindsvinet er et fredeligt dyr, som ikke går til angreb, hvis man lader det i fred, men som er i besiddelse af et effektivt forsvar til brug i påkommende tilfælde.

Angribes det, rejser det piggene og forsvaret sig. En særlig fornem udgave, et guldpindsvin, er i årenes løb givet som en udmærkelse til en meget begrænset kreds af personer, blandt dem Winston Churchill. Chefen for den allierede overkommando under verdenskrigen, general Dwight D. Eisenhower, der blev den første øverstkommanderende for NATO og senere USA's præsident, fik i 1951 guldpindsvinet overrakt af professor Husfeldt som repræsentant for Atlantsammenslutningen. Kun to danskere har fået guldpindsvinet. Det er Atlantsammenslutningens idé-giver, Erling Foss, og sammenslutningens nuværende formand, Per Markussen, der har været meget aktiv i sammenslutningen gennem alle de 30 år, den har eksisteret. Da Eisenhower fik pindsvinet overrakt, blev Jensenius inspireret til et nyt blad af »Af en lille mands dagbog« i Berlingske Tidende: Rigsvåbnets løver er blevet udskiftet med pindsvin. Så får man håbe, det hjælper bedre, end løverne hidtil havde hjulpet. I alle tilfælde fremgår det nu klart, at det er forsvar, der er tale om. Og hjerterne gør det jo desværre ikke alene.

Den atlantiske alliance var dannet som en forsvarspagt, og Danmark havde tilsluttet sig den ud fra den klare erkendelse af, at vi ikke isoleret ville være i stand til at løse vore sikkerhedspolitiske problemer. Det var en vestlig alliance. Denne betegnelse dækkede over to begreber, det geografiske og det ideologiske.

NATO's område er fastlagt i den nordatlantiske traktats artikel 5 til at omfatte deltagernes territorier i Europa eller Nordamerika. Der har af og til hævet sig røster, der mere eller mindre klart er gået ind for udvidelse af NATO's geografiske område. Tanker herom er imidlertid stadig blevet klart afvist fra dansk side.

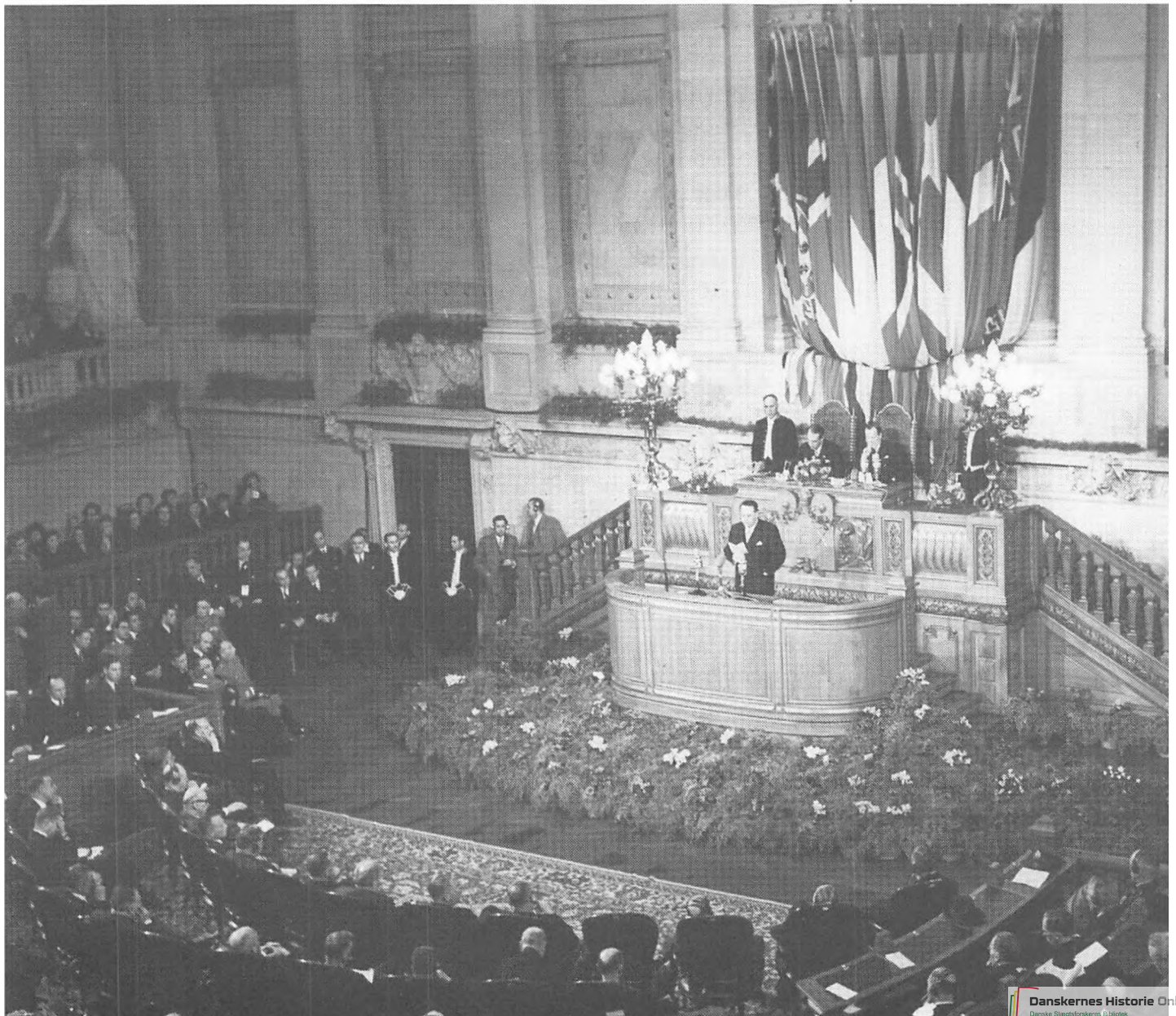
Alliancens ideologiske basis er beskrevet i pagtens indledning, hvori det blandt andet siges, at de deltagende lande »er fast besluttede på at sikre deres folks frihed, fælles traditioner og kultur hvilende på demokratiets og den personlige friheds grundsætninger og på lov og ret«.

Skiftende danske regeringer har lagt vægt på at fremhæve Atlantpagtens betydning som værn for demokratiske styreformer. Men det er jo desværre en kendsgerning, at enkelte medlemslande i lange perioder har haft styreformer, som ikke - selv med god vilje til velvillig tolkning - kan betegnes som demokratiske. Det kan heller ikke nægtes, at nogle medlemslande undertiden har ført en udenrigspolitik, der ikke havde som ledestjerne at fremme national frihed og demokratiske styreformer ude omkring i verden.

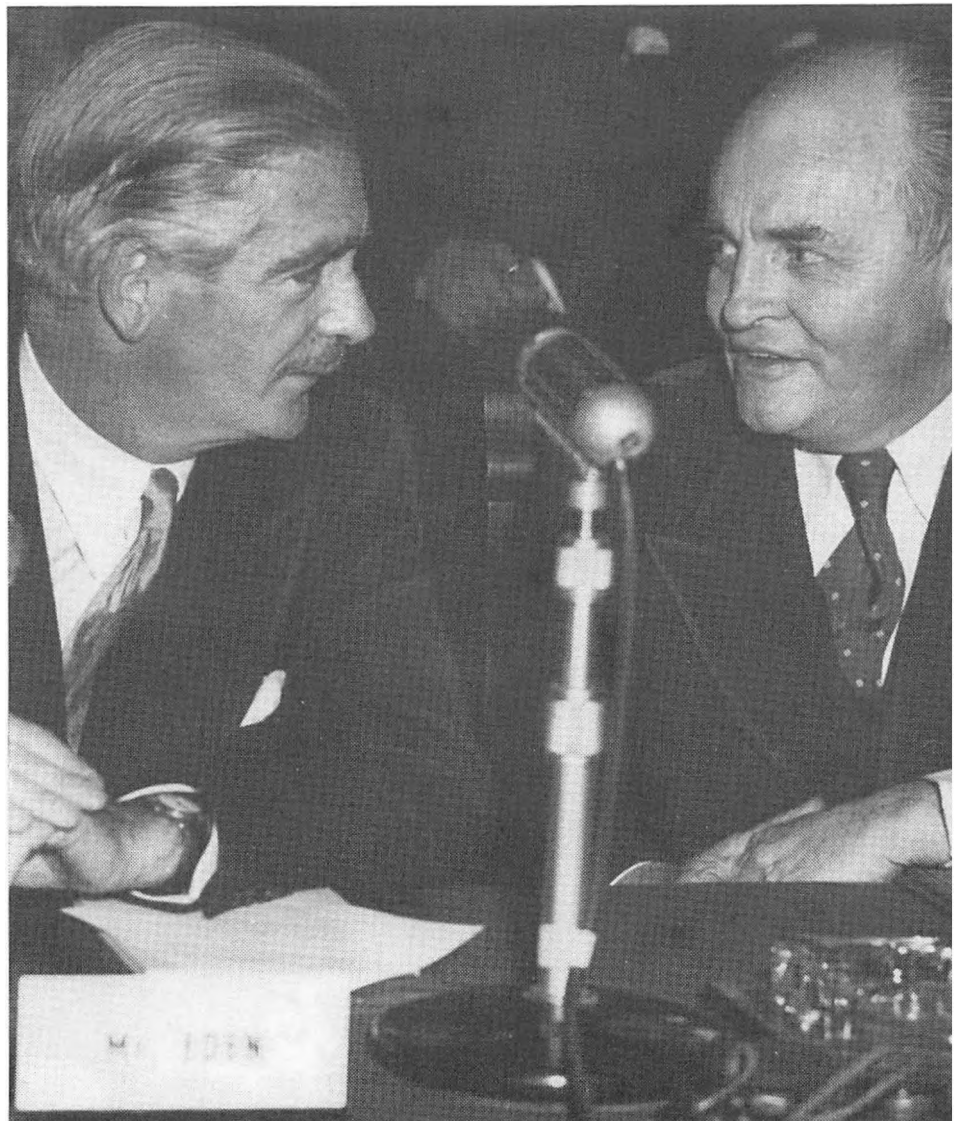
Alliancens medlemskreds havde en naturlig afgrænsning ud fra strategiske synspunkter. Men det førte altså med sig en sammensætning, som i lange perioder kolliderede stærkt med pagtens ord om demokrati og personlig frihed. Det er naturligt at knytte disse betragtninger til mødet af udenrigs-, forsvars- og finansministre i NATO's ministerråd i Lissabon i 1952. Portugal havde frem til 1974 et ikke-demokratisk styre. Portugal var frem til 1974 en kolonimagt, der hårdt bekæmpede de nationale frihedsbevægelser i sine kolonier, Mozambique, Angola og Guinea-Bissau. Portugals medlemskab af NATO var op til 1974 en uhyre belastning for forholdet mellem på den ene side de mange nye stater i Afrika og på den anden side de demokratiske synspunkter, den vestlige verden ønskede at stå for. Havde Sovjetunionens ledere haft større evne til at

knytte og til at bevare politiske kontakter med det nye Afrika, havde de haft let spil. For de befolkninger, der kæmpede og havde kæmpet for frihed for kolonimagten, stod den alliance, som Portugal og de kolonimagter, der havde afviklet deres besiddelser, Frankrig og England, var medlemmer af, ikke ligefrem som udtryk for frihed. På mødet i Lissabon blev det besluttet at optage Grækenland og Tyrkiet. Begge lande kom til at belaste alliancens demokratiske idégrundlag. Også for disse to lande blev 1974 året, der satte skred i den demokratiske udvikling. For første gang var NATO rensset for diktaturer som medlemmer. Det betød selvfølgelig ikke, at alt var perfekt ud fra demokratiske vurderinger. Hvor er det i det hele taget tilfældet? Vort eget demokrati er vel heller ikke lydefrit. Det er et spørgsmål om mere eller mindre. Men udviklingen i 70'erne gik i alle tilfælde i den rigtige retning inden for alliancen.

*NATO-ministerrådsmøde,
Portugal, 1952*

Det er ofte anvendte og meget yndede argumenter for deltagelse i internationale konferencer, at den personlige kontakt er af stor betydning, og også, at det er af betydning at få mulighed for at give udtryk for danske synspunkter og dermed øve indflydelse på de fælles beslutninger. Mine egne erfaringer fra mere end fem år som udenrigsminister bekræfter begge forhold. I en verden, der i en grad, som var ukendt før den anden verdenskrig, er blevet en helhed, en verden, hvor vi - på godt og ondt - er afhængige af hinanden, er det indlysende, at personlige kontakter bidrager positivt til at fremme den dialog over grænserne, som mere og mere bliver et naturligt led i de politiske beslutningsprocesser. Det er også min erfaring, at der lyttes også til mindre medlemslandes synspunkter, navnlig hvis de er baseret på ønsket om at yde et bidrag til løsning af fælles problemer og ikke blot er udformet med det sigte at kunne bruges i den hjemlige politiske debat.

Udenrigsminister Ole Bjørn Kraft og udenrigsminister Anthony Eden

Det var tidligere normal skik, at finansministrene tog del i NATO's ministerrådsmøder. Thorkil Kristensen var en varm tilhænger af det atlantiske samarbejde. Da han i marts 1955 gik imod sit parti, Venstre, og ene mand stemte sammen med de radikale for mindretalsregeringen H.C. Hansens forslag om afgifter og besparelser, lagde han ikke skjul på, at - udover hans rent saglige vurdering af de fremlagte forslag - var det for ham af betydning, at et forlig alene med de radikale kunne have givet dette parti en indflydelse på Atlantpolitiken, som Thorkil Kristensen med sin støtte til forliget bidrog til at modvirke.

Efterhånden ændredes de radikales holdning til Nato. I det festskrift, der blev udgivet i forbindelse med de radikales 75 års jubilæum i 1980, peges der på, at der i midten af halvtredserne var mange kræfter i partiet, der arbejdede for, at »Det radikale venstre skulle acceptere Nato, bl.a. for at hindre at partiet i forsvars- og udenrigspolitikken, der iøvrigt kom til at spille en mindre og mindre rolle i den politiske debat, skulle løbe risiko for at blive isoleret.«

*Finansminister Thorkil
Kristensen og ambassadør
Steensen-Leth*

Kong Frederik IX underskriver den nye grundlov 5. juni 1953, medens statsminister Erik Eriksen og Prins Knud ser til

Den 5. juni 1953 fik Danmark en ny grundlov. Men det kneb! Ved den folkeafstemning, der skulle bekræfte vedtagelsen i rigsdagen, skulle 45% af samtlige vælgere stemme ja. I 1939 var en grundlovsændring faldet, fordi forslaget manglede knap 12.000 stemmer i at passere 45%-grænsen. Denne gang skulle der være betydelig bedre baggrund for at få et forslag igennem. Der var bredere tilslutning i rigsdagen end i 1939. Men det var forståeligt, at en del borgerlige vælgere ville være imod afskaffelsen af landstinget. Grundlovsvalet i april gav fremgang for Socialdemokratiet og de radikale - beskeden fremgang, men den var der - medens regeringspartierne, Venstre og de konservative, kom gennem valget med uforandret samlet antal mandater. Socialdemokratiet ville have

regeringsskifte. Men de radikale var sikre på, at det måtte være statsminister Erik Eriksen, der skulle sætte sit navn under den nye grundlov, hvis det skulle lykkes at redde den i land. Valgdagen var Hedtofts 50-års-fødselsdag. Den blev fejret fra morgenstunden, hvor Hedtoft - overbevist om en valgsejr i fødselsdagsgave - var i strålende humør. Men hen mod aften blev Hedtoft alvorligt syg, så det var H.C. Hansen, der var Socialdemokratiets talsmand i radio og TV, da resultatet forelå. Jeg var i TV for at kommentere valget. Det bevirkede, at jeg overværede både H.C. Hansens telefonsamtale med Hedtoft, og H.C. Hansens og Jørgen Jørgensens ordveksling om valgets følger for regeringen. Der faldt ret hårde ord. Jørgen Jørgensen fastholdt, at Erik Eriksen skulle gøre grundlovssagen endeligt færdig. Og sådan blev det. Ved folkeafstemningen fik forslaget 45,76% ja-stemmer, eller ca. 20.000 stemmer mere end nødvendigt for at undgå et nyt grundlovsændrings-skibbrud.

De væsentligste nydannelser var afskaffelsen af landstinget, Grønlands nye placering som en del af riget - kolonitiden var forbi - med egen repræsentation i folketinget, en ændring af tronfølgelovgivningen, der åbnede for kvindelig tronfølge - nogle sagde, at det var den 13-årige prinsesse Margrethe, der skaffede de afgørende stemmer. Vi fik også - efter konservativt ønske - en bestemmelse om folkeafstemning i forbindelse med almindelige love - første gang anvendt ved forkastelsen af jordlovene i 1963. Den nye grundlov rummede en helt ny paragraf, § 20, om suverænitetsafgivelse, der ville kræve 5/6 flertal i folketinget eller almindeligt flertal plus folkeafstemning - altså en meget stærk sikring af den direkte folkelige indflydelse på dette område. En § 20 havde ikke været savnet i 1949, da der ikke var tale om suverænitetsafgivelse i forbindelse med tiltrædelsen af Atlantpagten. Men der var en klar fornemmelse af, at det øgede internationale samarbejde kunne gøre en sådan grundlovsbestemmelse formålstjenlig. Og i 1972 blev den aktuel i forbindelse med EF-medlemskabet.

Det lykkedes altså denne gang at få kongens underskrift på en ny grundlov, skrevet med »kongelig pen«, som det hedder. Nogle af ministrene indførte nye skikke og underskrev med kuglepen - derfor er nogle af underskrifterne efterhånden blevet lidt blege.

I januar 1972 døde Frederik IX efter en ret kortvarig sygdom. Kongen blev syg mellem jul og nytår. Men det ansås ikke for alvorligt, og der var ingen særlig bekymring. Jeg husker, at stemningen ved nytårstaflet, hvor vi altså måtte undvære kongen som vært, var meget livlig, som normalt ved denne festlige begivenhed, snarere måske lidt livligere end vanligt - har der alligevel luret lidt kunstig opstemthed bag? Pludselig antog sygdommen en alvorlig karakter, og den 14. januar døde kongen. Dagen efter udråbte statsminister J.O. Krag Tronfølgeren til dronning Margrethe den Anden. Trods januarkulden var slotspladsen tæt pakket af en forsamling på omkring 75.000 mennesker. Det store fremmøde var ikke blot udtryk for nysgerrighed med hensyn til, hvordan en sådan begivenhed foregår. Det var ganske givet også udtryk for medleven i en sorg og i en glæde. Frederik IX havde - i modsætning til sine forgængere - i hele sin regeringsperiode levet op til det konstitutionelle monarkis klare forudsætning om, at monarken ikke på nogen måde søger at øve politisk indflydelse. Det var den forfatningsmæssige arv, dronning Margrethe overtog, og som også hun har levet op til. Denne indstilling kommer også til udtryk, når det gælder monarkerne i Norge og Sverige. Det er den afgørende forudsætning for, at problematikken monarki/republik ikke er på den politiske dagsorden i de skandinaviske lande.

Statsminister Jens Otto Krag udråber Tronfølgeren til Dronning Margrethe den Anden, 1972

Øst-Berlin går til modstand, 17. juni 1953

Den 17. juni 1953 blev en historisk dato i Europa. Den dag åbnede sovjetiske kampvogne ild mod demonstrerende arbejdere i Østberlin. I slutningen af maj havde DDRs regering sat arbejdsnormerne 10% i vejret. En række andre faktorer havde samtidig lagt op til, at noget kunne hælde. Flytningestrømmen vestpå fra Østtyskland havde nået rekordhøjder. Efter Stalins død i marts var der forskellige tegn på, at Sovjetunionen ville gøre dyd af nødvendighed og lette trykket på sit mest trofaste og mest afhængige vasalstyre, DDR. Fra vestlig side - først og fremmest fra USA's nye udenrigsminister, John Foster Dulles - havde lydt opmuntrende ord om vestlig interesse for befrielse af folkene bag jerntæppet. I de første uger af juni voksede uroen i Østtyskland, først og fremmest i Berlin. Uroen søgtes modvirket ved lettelser på forskellig vis - men for sent. Den 16. juni eksploderede spændingen med strejker i Stalin Allé. Det udviklede sig til større demonstrationer, som folkerepublikkens folkepoliti ikke kunne klare. Og så kom svaret: sovjetiske kampvogne, undtagelsestilstand, militære standretter. Fra vestlig side kom sympatitilkendegivelser - men det kom klart frem, at den vestlige reaktion begrænsede sig til ordene. Det kunne enhver med en realistisk vurdering af den europæiske situation have sagt sig selv. Det gjorde unægtelig vestlige opmuntringer af utilfredsheden mindre forsvarlige. Det var ved denne

lejlighed, Bert Brecht i et digt foreslog DDR's regering at opløse folket og vælge et andet, som regeringen kunne have tillid til:

*Efter opstanden den 17. juni
Lod forfatterforeningens sekretær
Flyveblade uddele i Stalinallé.
Her stod at læse at folket
Havde forskertset regeringens tillid
Og kun kunne genvinde den ved fordoblet
Arbejde. Var det da ikke
Simplere om regeringen
Opløste folket og
Valgte et andet.*

Digtet er gengivet af Ivan Malinovski i en artikel om Bert Brecht i Berlinske Tidende (5. juni 1962). Malinovski oplyser, at digtet aldrig har været signeret, men føjer til, at dets stil tydeligt røber forfatteren. Med bidende ironi kalder Brecht digtet for »Løsningen«.

Otte år efter 17. juni-begivenhederne - i august 1961 - følte DDR's styre med Walter Ulbricht i spidsen sig tvunget til at tage et uhørt, et brutalt, men også et effektivt middel i brug for at standse den stadigt voksende flygtningestrøm fra øst til vest:

Berlinmuren! Den ligger der stadig som et tragisk og makabert monument over det delte Berlin midt i det røde hav. Jeg har haft lejlighed til at betragte muren fra begge sider, først fra vest, siden fra øst. Det er et forstemmende syn. Men jeg vil vove at påstå, at man

Berlin-muren, 1961

skal være i besiddelse af en meget forenklet tankegang for at finde alt på den vestlige side af muren hvidt og alt på den østlige side sort. Så enkel er sandheden aldrig, og så enkel er den situation, som for Berlin blev resultatet af den anden verdenskrig, heller ikke. Det siger sig selv, at den stadige strøm af flygtninge var et problem for genopbygningsbestræbelserne i DDR. Ikke mindst fordi højt uddannede, der havde fået deres uddannelse af det system, de nu vendte ryggen, udgjorde en meget væsentlig del af de flygtende. Men når alt er sagt af om ikke formildende, så forsøg på forklarende omstændigheder, bliver ubestrideligt tilbage: muren som udtryk for et folkedemokrati, der ikke kunne holde på sit folk.

I foråret 1955 vedtog et meget stort folketingsflertal aftalerne om Vesttysklands optagelse i Nato som alliancens 15. medlemsland.

I den debat, som afgørelsen fremkaldte herhjemme, forsøgte ikke mindst kommunisterne at spille på de anti-tyske følelser, der så kort efter den tyske besættelse ikke var svære at kalde til live. Bestræbelserne for at holde en primitiv anti-tyskhed i live i den danske befolkning har været et fast inventar i debatter om europæisk samarbejde også i årene siden - til trods for, at Vesttyskland har bygget et demokratisk flerparti-system op og givet plads for en grad af ytringsfrihed, der er ukendt på den anden side af det såkaldte jerntæppe - et ubehageligt ord, der heldigvis går mere og mere ud af brug. Et helt andet bidrag til debatten om Danmarks holdning til Vesttysklands medlemskab kom fra 400 tidligere modstandsfolk fra hele landet i form af en adresse, der - samme dag forslaget om godkendelse af Vesttysklands optagelse blev forelagt folketinget - blev overrakt H.C. Hansen af en repræsentation for underskriverne med professor Erik Husfeldt i spidsen. Udtalelsen var fremkaldt af de forsøg, der blev gjort fra kommunistisk hold på at tage modstandsbevægelsen til indtægt for modstand mod forslaget. I udtalelsen blev det indledningsvis sagt, at »Begivenhederne under Danmarks besættelse er ikke glemt og de sår, der blev tilføjet mange landsmænd er ikke lægt, og mange vil aldrig blive det«. Om spørgsmålet om Forbundsrepublikkens optagelse i Nato hed det:

Repræsentanter for modstandsbevægelsen hos stats- og udenrigsminister H.C. Hansen for at give udtryk for tilslutning til Vesttysklands optagelse i Atlantpagten

»På baggrund af den stadig eksisterende militære trusel mod de vestlige demokratier og ved sammenligning med udviklingen i Østtyskland, hvor man siden 1948 har opbygget en hær, der i dag er fuldt moderne udrustet, forstår vi derfor nødvendigheden af at inddrage vesttyske styrker i Vestens forsvar. Stillet overfor denne nødvendighed må vi foretrække disse styrker underlagt Nato's kontrol fremfor en isoleret vesttysk oprustning, som ingen kan forhindre«.

Disse repræsentanter for den danske modstandsbevægelse var båret af den samme indstilling, som også modstandsfolk i det Norge, der havde været gennem endnu hårdere prøvelser under krigen end Danmark, gav udtryk for. Statsminister Einar Gerhardsen havde tilbragt nogle af krigsårene i den tyske koncentrationslejr Sachsenhausen. I forbindelse med omtalen i sine erindringer af Sachsenhausen-opholdet skriver Einar Gerhardsen blandt andet: »De demokratiske krefter i det tyske folk må gis muligheter for at vinne fram, og de må få den støtte som det er mulig for demokratiske krefter i andre land å gi dem.« Da Einar Gerhardsen i 1965 som statsminister besøgte Forbundsrepublikken, blev han modtaget med æreskompagni. Aviserne bragte fotografier af den tidligere koncentrationslejr fange, der skridter fronten af. Gerhardsen fortæller, at han

ofte senere blev spurgt: hvad tænkte du? »Det husker jeg godt. Jeg tænkte på, at disse guttene er født etter at krigen var slutt. Ingen av dem har noe personlig ansvar for grusomhetene under krigen og Hitlerstyret.«

Norges statsminister Einar Gerhardsen og den norske ambassadør i Mindelunden

I forbindelse med forhandlingerne om Vesttysklands medlemskab af den atlantiske alliance blev et andet for Danmark vigtigt problem klaret. I oktober 1954 havde folketinget i en dagsorden kædet spørgsmålet om de danske sydslesvigeres rettigheder sammen med forhandlingerne om det tyske medlemskab. H.C. Hansen tog det op over for den tyske forbundskansler Konrad Adenauer i forbindelse med Nato-rådsmødet i Paris i oktober, hvor Adenauer var med som observatør. Senere fulgte en noteudveksling mellem de to regeringer og endelig de afsluttende forhandlinger i Bonn. Fra tysk side havde man helst set en egentlig traktat mellem Danmark og Forbundsrepublikken om mindretallenes stilling på begge sider af grænsen. Det ønskede Danmark ikke at gå ind på. Fra dansk side var synspunktet, at mindretallenes rettigheder skulle bygge på de to landes demokratiske forfatninger, altså udformes som to erklæringer. Og sådan blev det. Hver af de to regeringer udstedte erklæringer, der garanterede mindretallene de rettigheder og pligter, andre borgere havde i henhold til forfatningerne. Erklæringerne blev underskrevet i marts 1955 i Bonn af Adenauer og H.C. Hansen, der efter Hedtofts død i januar var blevet statsminister. Disse mindretalserklæringer fik stor betydning for udviklingen i grænselandet. De har igennem de 25 år, de har eksisteret, været medvirkende til, at forholdene for mindretallene syd og nord for den dansk-tyske grænse kan tjene som forbillede under drøftelser om mindretalsspørgsmål andre steder i Europa. Selvfølgelig betyder dette ikke, at alle problemer er løst. Men den positive vurdering af mindretalserklæringerne kom stærkt frem i 1980 i forbindelse med 25-året for de to erklæringers tilbliven. Formanden for Sydslesvigsk Vælgerforening, skoleinspektør Gerhard Wehlitz gav følgende vurdering: »Igenem de 25 år har vi opnået arbejdsvilkår, andre mindretal rundt omkring i Europa misunder os.«

Hvert år ved de danske årsmøder i Sydslesvig er der danske ministre og folketingsmedlemmer blandt ordførerne. Da folketingets præsidium i sommeren 1979 besøgte det danske mindretal, sørgede mindretallets ledende politiske repræsentanter for, at vi også traf deres tyske kolleger. Nu i efteråret 1980 skal det danske mindretal være folketingets officielle gæster. Der holdes regelmæssige møder mellem repræsentanter for mindretallene og regeringerne i

henholdsvis København og Bonn. Et højdepunkt i de senere års udvikling var dronning Margrethes besøg i Sydslesvig i juni 1978 og forbundspræsident Walter Scheels besøg i Nordslesvig året efter. Da kongeskibet »Dannebrog« belyst af tusinder af fakler sejlede ud fra havnen i Flensborg efter dronningens besøg, sang de mange mennesker, der var forsamlet på kajen for at tage afsked, »Danmark nu blunder den lyse nat«. I Sydslesvigsk Forenings årbog gav redaktionen besøget følgende kommentar: »For mange af vore ældre, der har oplevet skuffelsen i 1920, nazi-forfølgelserne, den bitre nød under den anden verdenskrig og de hårde år efter 1945, må dronningens besøg forekomme at have været et drømmesyn. Men det var samtidig et tegn på, at forholdet mellem danske og tyske i grænselandet nu er blevet så godt som det aldrig har været før.« Sådanne forhold omkring en grænse - ikke arrangeret og styret kunstigt oppefra, men byggende på gensidig respekt for folkekarakter og nationale rettigheder - kan kun finde sted mellem demokratiske lande og folk.

Forbundskansler Konrad Adenauer og stats- og udenrigsminister H.C. Hansen hos præsident Heuss i forbindelse med forhandlingerne om mindretalsklæringerne

NATO's generalsekretær, Lord Ismay, i Atlantsammenslutningen - med Niels Matthiasen (generalsekretær) og Per Markussen (kasserer)

Ved Atlantsammenslutningens årsmøde i oktober 1955 blev organisationen udbygget med et repræsentantskab og også på anden måde styrket, efter at den første 5-årsperiode klart havde demonstreret behovet for og værdien af arbejdet, der altså var pionerarbejde inden for alliancen. Nato's første generalsekretær, lord Ismay, var taler ved mødet. Lord Ismay udtalte ved denne lejlighed blandt andet, at hvis vi ville opnå varig afspænding, måtte vi opretholde vor enighed og fortsætte opbygningen af vor fælles styrke. Ved en regeringsmiddag for lord Ismay havde stats- og udenrigsminister H.C Hansen udtalt sin påskønnelse af det oplysningsarbejde, der blev udført af organisationer som den danske Atlantsammenslutning.

I hele den periode, hvor Danmark har været medlem af NATO, har det været et klart dansk ønske at holde gode bilaterale kontakter med Warszawapagt-landene. I min udenrigsministerperiode har jeg således været på besøg i og haft besøg fra samtlige Warszawapagt-lande - og selvfølgelig altid med både sikkerheds- og afspændingsspørgsmålene som hovedpunkter i drøftelserne, oftest i barske, men ved deres åbenhed nyttige samtaler. Denne kontakt har været naturlig på grund af naboskabet til flere af disse lande. Den har også været naturlig, fordi det har været en dansk opfattelse, at et loyalt medlemskab af den atlantiske alliance selvfølgelig ikke var uforeneligt med en åben dialog med øst-staterne.

Hurtigt efter krigen genoptoges de afbrudte handelsmæssige kontakter mellem Danmark og Sovjetunionen. Der blev afsluttet en handelsaftale, der blev fornyet flere gange, indtil der i 1954 kom »grus i maskineriet«. Det skyldtes et ønske fra Sovjetunionen om, at Danmark som et led i en ny aftale skulle levere to tankskibe. Det ønske kunne vi ikke imødekomme på grund af en Nato-aftale - foranlediget af Koreakrigen - om ikke at levere krigsvigtige varer til Sovjetunionen. Danmark havde ganske vist på et tidspunkt, da denne aftale var gældende, leveret tankskibe. Men det skyldtes, at aftalen om denne leverance var fra tiden før Nato-aftalen, og at Danmark ikke ville bryde en indgået aftale. Jens Otto Krag, der i forskellige egenskaber gennem årene havde fulgt handelsforhandlingerne med Sovjetunionen på nært hold, har - i »Kamp og fornyelse« - givet en malende skildring af den situation, det danske nej førte til. Det må nok siges, at Sovjetunionens ønske om de to tankskibe ikke så meget var udtryk for et behov som for et ønske om at sætte Danmarks loyalitet over for aftalen med vore allierede på prøve. Da hele sagen var overstået, sagde partisekretær Khrustjov på den bramfri måde, der var karakteristisk for ham, at Sovjetunionen ikke havde mere brug for et tankskib end en død mand for et varmt omslag. Det kan ikke have været overvældende meget. Men det korte af det lange var, at det måtte være en vigtig opgave for den danske regering - både af politiske og økonomiske grunde - at få handelsforbindelserne normaliseret. I marts 1956 tog stats- og udenrigsminister H.C. Hansen til Moskva

efter indbydelse fra statsminister Bulganin - i håb om, at det kunne lykkes ham at få vanskelighederne ryddet af vejen. Fra sovjetisk side lededes forhandlingerne af Khrustjov selv. Han gik hårdt på. Han stod ubetinget fast på kravet om de to tankskibe og gav udtryk for, at Danmarks holdning var fornærmende og en krænkelse af Ruslands nationale ære. H.C. Hansen lod sig ikke dupere, men gav igen med at »stryge kasketten for en stor demagog«. Der blev forhandlet time efter time - men uden resultat. I allersidste øjeblik inden hjemrejsen stillede H.C. Hansen et forslag, der gik ud på, at man var rede til at levere tankskibe »eller i tilfælde af umuligheden heraf to hurtiggående fragtskibe«. Da det var oplagt umuligt for Danmark at levere tankskibene - H.C. Hansen drømte ikke om at rokke ved Nato-aftalen - var resultatet givet, nemlig leverancen af fragtskibene. Men situationen - og ansigterne - var reddet. De sovjetiske ledere accepterede. Handelsforbindelserne var bragt i orden igen. Det politiske klima ligeså. Og H.C. Hansen kunne vende tilbage som sejrherre i denne dansk-sovjetiske strid.

Tilbage til hvad?

Stats- og udenrigsminister H.C. Hansen og ministerpræsident Khrustjov i Moskva, 1956

Til den alvorligste konflikt på arbejdsmarkedet i hele efterkrigstiden. To dage efter H.C. Hansens hjemkomst gav forligsmanden op over for overenskomstsituationen. I løbet af få dage var strejkerne en kendsgerning. De fik næsten omgående en meget alvorlig karakter, fordi olie- og benzinleverancerne blev ramt. Det er ikke stedet her at gennemgå denne konflikts historie, kun at nævne, at den som bekendt i løbet af nogle uger førte til den største faglige demonstration, der nogensinde er set foran Christiansborg. Aksel Larsen søgte i spidsen for »situationens generalstab« at få det mest mulige ud af situationen. Det tankevækkende i denne

*Den store demonstration foran
Christiansborg 1956*

sammenhæng er det paradoksale i forholdet mellem H.C. Hansens netop overståede besøg i Sovjetunionen, hvor sådanne demonstrationer ville være utænkelige, og så Nato-landet Danmark, hvor hundredtusinder af danske arbejdere i kraft af den demokratisk sikrede forsamlingsfrihed kunne flokkes på pladsen foran folketinget med statuen af grundlovgiveren, Frederik VII, for at protestere mod den lovgivende forsamlings vedtagelser. Da Khrustjov besøgte Danmark i 1964, aflagde han blandt andet besøg på B&W, hvor han i spøgfuld form ville give arbejderne instruktion i, hvordan man lavede strejker, hvilket Krag, som da var statsminister og Khrustjovs vært, forklarede ham faktisk ikke var nødvendigt. Krag havde iøvrigt netop været på officielt besøg i USA, hvor han havde haft samtaler med præsident Lyndon Johnson. Samtalerne under besøget blev derfor et af mange danske bidrag til afspænding og forståelse mellem øst og vest - ikke på trods af, men i kraft af vort alliance-medlemskab. Uden det ville vi have været mindre interessante som samtalepartner for begge parter. Krag gav efter besøgets afslutning den kommentar, at det havde været en forudsætning for besøget, at der ikke kunne føres forhandlinger om en ændring af Danmarks udenrigspolitik, men han håbede, at besøget havde medvirket til, at forholdet øst/vest ikke tegnede sig sort/hvidt på gamle dogmers grund.

Dønningerne efter den 20. partikongres i Moskva i februar 1956 med Khrustjovs afsløringer af Stalin bredte sig som ringe i vandet og medførte brydninger i flere østeuropæiske lande. Hertil kom økonomiske vanskeligheder i Sovjetunionen, der også førte til økonomiske belastninger for de øst-lande, der var mest afhængige af handelen med Sovjetunionen. I Polen lykkedes det at få situationen så nogenlunde afspændt blandt andet på baggrund af betydelige sovjetiske indrømmelser. Men i Ungarn gik det galt, helt galt. Lazslo Rajk, den tidligere udenrigsminister, der var blevet henrettet i 1949, fik ganske vist i oktober 1956 æresoprejsning og statsbegravelse. Imre Nagy, der var blevet afsat som ministerpræsident året før og udelukket af det kommunistiske parti, blev nu atter taget til nåde og udnævntes den 24. oktober til regeringschef samtidig med, at der demonstreredes for kravet om, at de sovjetiske tropper skulle forlade landet. Fra sovjetisk side blev det hævdet, at den

Sovjetstyrker i Ungarn, 1956

ungarske regering selv havde anmodet om militær assistance til genskabelse af ordnede forhold. Efter nogle dages forløb blev det meddelt, at Sovjetstyrkerne havde indstillet kamphandlingerne mod demonstranterne. Den 30. oktober foretog Imre Nagy et skæbnesvangert skridt, et skridt, som det er vanskeligt at forstå, at Imre Nagy kunne anse for gennemførligt. Han meddelte, at et-parti-systemet var afskaffet og en national samlingsregering dannet. Dagen efter meddelte Nagy, at de sovjetiske tropper havde rømmet Budapest, og at Ungarn kunne forlade Warszawa-pagten. De forskellige politiske partier trådte nu åbent frem, blandt andet med egne aviser. I den vestlige verden fulgtes denne dramatiske udvikling med voldsom spænding. Var dette virkelig muligt? Det var det ikke! Den 4. november gik Sovjettropper til angreb på Budapest. I løbet af nogle dage knuste de al modstand. Senere på måneden blev Imre Nagy - i strid med givne løfter - arresteret og bortført. Han blev henrettet i 1958.

Begivenhederne i Ungarn gjorde et dybt indtryk i Danmark som i den øvrige vestlige verden. Der holdtes store protestmøder og protestdemonstrationer over hele landet, hvor der i stærke vendinger blev givet udtryk for sorg og harme over den skæbne, der var overgået Ungarn, og for afsky over den brutalitet, hvormed Sovjetstyrkerne havde nedkæmpet den ungarske befolknings kamp for politisk frihed. I kampens slutfase, søndag den 4. november, rettede statsminister H.C. Hansen i radioen en dramatisk appel til de sovjetiske ledere, han havde forhandlet med i Moskva nogle måneder tidligere: »Det står i jeres magt at standse blodsudgydelserne og magtanvendelsen. Gør det, og gør det nu. Danmark og det danske folk står enige bag denne appel.« Det må dog tilføjes, at fuld enighed var der ikke. Det viste sig ved mødet i folketinget et par dage efter. Tirsdag den 6. november indledte folketinget sit møde med et minuts stilhed til minde om »ofrene for den ungarske befolknings heroiske kamp for selvstændighed og demokrati.« Under den følgende debat, der drejede sig om en dansk FN-styrke til Suez-området efter den mislykkede israelsk-engelsk-franske aktion dér i de samme dage, gav Aksel Larsen som ordfører for kommunisterne udtryk for, at det, der var tale om i Ungarn, var tilstande, som man ikke kunne betegne som andet end borgerkrig. Han sagde også, at vi vidste for lidt om, hvad der skete i Ungarn, og han tilføjede, at han ville ikke på det tidspunkt opkaste sig til dommer. Det kaldte H.C. Hansen på talerstolen med et spørgsmål til

Ungarndemonstrationer i København

Aksel Larsen om, hvorfor han ikke tog standpunkt til det, der var foregået i Ungarn, og bemærkninger til Aksel Larsen om, hvorfor han ikke viste, om han havde en smule mandsmod og hjerte og turde tale Roma midt imod »fremfor bare at sjoske bagefter som sædvanlig?«.

Til følgerne af Ungarnbegivenhederne hørte for det første, at Vestmagternes totale passivitet - ud over de sympatiserende ord - på samme måde som reaktionen, eller rettere den manglende reaktion, i Berlin 1953, med voldsom tydelighed demonstrerede, hvor grænserne mellem vestlige og østlige interesseområder gik. Det var dette faktum, Imre Nagy åbenbart ikke havde kalkuleret med. For det

andet førte forenklingen af forklaringerne fra Sovjetunionens og dens talsmænds side til tilsvarende forenklinger i vurderingerne fra vestlig side. Det blev til et sort/hvidt billede, til alt-eller-intet formuleringer, der ydede stærke bidrag til en koldkrigs-atmosfære, men ikke til den dialog over jerntæppet, som er en afgørende forudsætning for den afspænding, der er det eneste alternativ til den krig, ingen ønsker. Da jeg mange år efter ved et besøg i Ungarn i en uofficiel samtale med en højtstående ungarsk politiker - en samtale, som musikken i rummet formentlig hindrede i at trænge frem til de allesteds nærværende mikrofoner - spurgte ham, om han havde haft noget medansvar for tilkaldelsen af de sovjetiske styrker i 1956, var svaret et klart ja. Da jeg fortsat spurgte, om han ville gøre det samme i en fremtidig lignende situation, var svaret igen et klart ja. Hellere det end en borgerkrig. Det var da klar besked.

Ungarndemonstrationer i København

*5-minutters stilhed for ofrene
for Ungarns kamp*

Danmarks medlemskab af den atlantiske alliance har ikke hindret kontakter med ledende repræsentanter for de alliancefrie lande.

Blot et par eksempler.

I juni 1957 kunne stats- og udenrigsminister H.C. Hansen byde Indiens premierminister Nehru velkommen til Danmark. Ved Bandung-konferencen på Java - de asiatiske og afrikanske landes konference - i 1955 havde Nehru betegnet Nato som en af kolonialismens stærkeste beskyttere. Men på en pressekonference under besøget i Danmark gav Nehru udtryk for, at Skandinavien kunne spille en betydelig rolle, når det gjaldt om at lette spændingerne i verden, hovedsagelig fordi landene her ikke var indblandet i magtpolitik.

Også en anden af de store blandt de alliancefrie ledere, marskal Tito, har besøgt Danmark. Det skete i 1974. Tito havde taget initiativet til den første egentlige konference af alliancefrie lande. Det var i 1961 i Beograd. Under besøget i Danmark førte statsminister Hartling og udenrigsminister Guldberg politiske samtaler med den jugoslaviske statsminister

Stats- og udenrigsminister H.C. Hansen og premierminister Nehru i Tivoli

*På besøg hos præsident Tito,
1979*

og med viceudenrigsministeren, der begge ledsagede Tito. Hartling var på det tidspunkt netop vendt tilbage fra et besøg i Kina, hvor han havde haft samtaler med formand Mao og med ministerpræsident Chou En-lai. Da folketingets præsidium i november 1979 besøgte Jugoslavien -kort tid inden Tito blev syg -havde jeg lejlighed til en længere samtale med Tito, netop om europæiske sikkerheds- og afspændingsproblemer. Samtalen fandt sted i Tito's særdeles velbevogtede jagthytte i Bosnien - i den egn, hvor nogle af de hårdeste partisankampe havde fundet sted. Det var som vel bekendt først og fremmest Churchill - og ikke Stalin - der under krigen besluttede at satse på kommunisten Tito som den, der bedst kunne samle Jugoslavien både under og efter krigen. Hvis Churchill havde vist samme mangel på fremsyn, som senere vestlige statsmænd - blandt andre Henry Kissinger - viste i forhold til de ledere, der i 70'erne kæmpede for national frihed i Afrika, havde meget formentlig set anderledes - og for vestlige interesser værre - ud i Jugoslavien og dermed også for balancen mellem øst og vest.

Det er efterhånden blevet fast tradition, at det ene af de to ordinære årlige Nato-ministerrådsmøder, mødet om sommeren, holdes i en af medlemslandenes hovedstæder, medens vintermødet holdes i Nato-hovedkvarteret i Bruxelles. I 1958 var det Danmarks tur til at være vært. Statsminister H.C. Hansen, der tillige var udenrigsminister, glædede sig til at skulle være vært for dette møde. På åbningsmødet gav H.C. Hansen udtryk for stærk støtte til de aktuelle bestræbelser for forhandlinger mellem øst og vest. Men han advarede også mod ønsketænkning. Glæden over værtskabet for et - på grund af spændingerne mellem øst og vest - meget vigtigt ministerrådsmøde fik desværre et alvorligt afbræk, da han dagen før mødet fik meddelelse om, at en af udenrigstjenestens medarbejdere var blevet grebet i spionage under udøvelsen af sit hverv i den danske ambassade i Bonn. Spionage var og er - trods al tale om afspænding - et frodigt led i det internationale samkvem.

NATO's generalsekretær Poul-Henri Spaak, stats- og udenrigsminister H.C. Hansen og finansminister Viggo Kampmann, København 1958

Under ministerrådsmødet var regeringen vært ved en middag, hvor kirkeminister Bodil Koch fik lejlighed til en længere og ikke helt almindelig samtale med USA's udenrigsminister John Foster Dulles. Bodil Koch, der som bekendt var meget interesseret i udenrigspolitik og især i kampen mod kolonialismen ude i verden og afspændingen mellem øst og vest i Europa, gik hårdt til Foster Dulles, hvis politiske udvikling hun havde studeret nøje og ikke var særlig tilfreds med. Det var et billede, der gik verden rundt: Danmarks kvindelige kirkeminister, der - rygende på en stor cigar - tager en ordentlig dyst med udenrigsministeren fra den store allierede på den anden side af Atlanten. Ikke underligt, at Foster Dulles så noget betænkelig ud.

Engelske kommandotropper ved landgangsøvelse på Sjælland

Ideen med et medlemskab af en forsvarsalliance er selvfølgelig, at der arbejdes sammen om forsvaret af alliancens områder. Det er så banalt, at man kvier sig ved at sige det. Når jeg alligevel gør det, skyldes det, at man undertiden - også i kredse, der er positive over for forsvaret - møder noget i retning af ubehag ved at få alt for kontant anskuelsesundervisning i, at et samarbejde da - heldigvis for os - også indebærer mulighed for bistand på dansk territorium fra alliancens andre medlemmer. Ikke mindst på baggrund af den danske beslutning om ikke at have fremmede styrker stationeret er det helt nødvendigt at have regelmæssige øvelser med vore allierede, for eksempel i form af landgangsøvelser og deltagelse i øvelser med flådestyrker og fly. En anden side af samme sag er det klare behov for at forberede modtagelsen af forstærkninger udefra.

Der kan siges mange kvikke bemærkninger om forsvarets lyst til at »lege krig«. Men det burde være uden for diskussion, at et forsvar, der ikke er et isoleret forsvar, men netop et led i en alliance, kun kan have troværdighed, hvis alliancesamarbejdet er gennemprøvet, og de nødvendige tekniske forberedelser er gennemført, så forstærkninger kan komme frem i rette tid. Det gælder blandt andet de depoter, der er nødvendige for, at bistand fra vore allierede til forsvar af danske områder kan blive effektiv.

Atommarkerne var en blanding af mange elementer. Der var en stor og ægte del af frygt for atomvåbnet og dets delvis ukendte virkninger. Der var også elementer af en vendt sig mod hele systemet - »dem derinde, der træffer bestemmelser hen over hovedet på os«. Og så var der ubestrideligt elementer af meget bevidst politisk udnyttelse af idealistisk ungdom, hvis stillingtagen først og fremmest var følelsesmæssigt baseret, hvilket ikke må opfattes som en nedsættende vurdering. I forbindelse med atommarchen i april 1961, og de store møder i tilslutning til den, gik regeringens medlemmer stærkt ind i debatten. Kirkeminister Bodil Koch sagde ved mødet i Tivoli's koncertsal, at der kun var grund til at glæde sig over, at så mange i Danmark og over hele jorden havde fulgt appellen til at marchere. Hun håbede, at protesterne mod atomvåbnene ville brede sig fra land til land, til Sovjetunionen, til Kina, til alle lande. Hun sagde også, at atommarchen i sig selv ikke løste noget problem. Det man gav udtryk for, var ikke meget forskelligt fra, hvad regeringen sagde. Men det betød ikke, at indsatsen var overflødig. Deres opgave var at holde politikerne til ilden. Nogle dage inden dette

Påskemarchen mod Atomvåben, 1961

møde havde statsminister Viggo Kampmann sagt, at det, der bekymrede ham mest i anledning af atommarchen, var, at de marcherende åbenbart mente, at de havde monopol på modstanden mod anvendelse af atomvåbnene. Men der var næppe noget menneske, som ikke nærrede den samme frygt og ønskede den afværget. Vi måtte gøre op med os selv, om vi ønskede, at Vesten ensidigt skulle give afkald på atombevæbning.

I sine erindringer om de første år i Det hvide Hus skriver Henry Kissinger, at vor tids store dilemma er, at hvis en stræben efter fred bliver politikken *eneste* mål, bliver frygten for krig et våben i hænderne på den mest hensynsløse.

Den internationale Atlantsammenslutnings formand, ambassadør Burgess, statsminister Krag, NATO-generalsekretær Dirk Stikker og forsvarsminister Poul Hansen ved den internationale Atlantsammenslutnings møde i København, 1962

Atlantsammenslutningen har gennem hele sin 30-årige eksistens haft et godt samarbejde med skiftende danske regeringer. I 1962 holdt de 15 Nato-landes Atlantsammenslutninger - som den danske sammenslutning altså var den ældste af - første gang sit årsmøde i København.

Ved den danske afdelings årsmøde er det blevet en fast tradition, at regeringen er repræsenteret og tager del i drøftelser med Atlantsammenslutningens medlemmer.

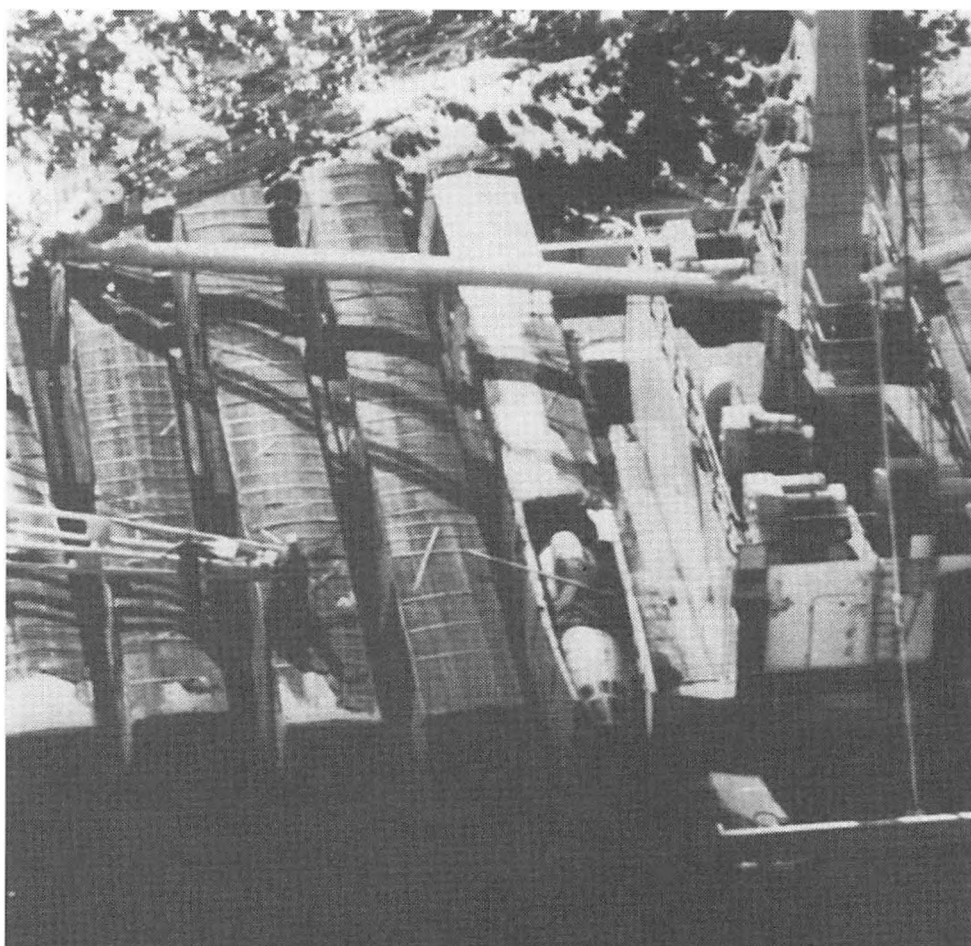
Statsminister Poul Hartling til møde i den danske Atlantsammenslutning - sammen med Erik Haunstrup Clemmensen (kasserer) og Per Markussen (formand)

Alle, der husker Cuba-krisen i oktober 1962, vil sikkert være enige i, at ikke på noget tidspunkt siden den anden verdenskrig var vi nærmere ved et væbnet opgør mellem USA og Sovjetunionen. Derfor følte lettelsen også så umådelig, ja næsten rent fysisk, da krisen blev afsluttet lige så brat, som den startede. Jeg skal ikke her gøre noget forsøg på at gennemgå begivenhederne fra præsident Kennedy holdt sin Cuba-tale den 22. oktober, og til krisen en uge senere kunne betragtes som overstået. Kennedy afslørede i sin tale, at utvetydige beviser i løbet af den foregående uge havde fastslået, at et antal sovjetiske raketbaser var under opbygning på Cuba. Formålet kunne ikke være andet end at muliggøre et angreb med kernevåben på den vestlige halvkugle. Kennedy sagde: »Vi vil ikke i utide eller unødigt risikere prisen for en verdensomspændende kernevåben-krig, i hvilken selv sejrens frugt kun ville være aske i vor mund, men vi vil heller ikke vige tilbage for denne risiko på noget tidspunkt, hvor den må og skal ses i øjnene«. Hovedpunktet blandt de skridt, Kennedy bebudede, var en karantæne over for skibe til Cuba, der havde offensive våben som last. USA krævede også FN's sikkerhedsråd indkaldt omgående. Kennedy havde i de interne drøftelser i Washington afvist alle drastiske forslag, der ville umuliggøre en fredelig løsning. Den skulle have en chance. Den første reaktion på Kennedy's tale var ikke udelt positiv. Kredse, også herhjemme, der havde mistillid til USA's politik over for Cuba, så alene talen som et nyt led i modstanden mod Fidel Castros styre. Kommunisterne fiskede i rørt vande. Indrømmes må det også, at den ulykkelige Svinebugtaffære året før - en CIA-aktion, Kennedy havde arvet fra sin forgænger - nok kunne give anledning til skepsis over for amerikansk Cuba-politik. Hertil kom, at Sovjetunionen blankt benægtede de amerikanske påstande - men i løbet af få dage måtte bøje sig for klare beviser i form af fotografier af installationerne. Sidst på ugen tilbød Khrustjov i breve til Kennedy at demontere raketvåbnene »som De beskriver som offensive«...»både De og jeg forstår, hvilken slags våben det er«. Khrustjov lovede, at disse våben ville blive pakket sammen og sendt tilbage til Sovjetunionen.

Verden kunne ånde lettet op.

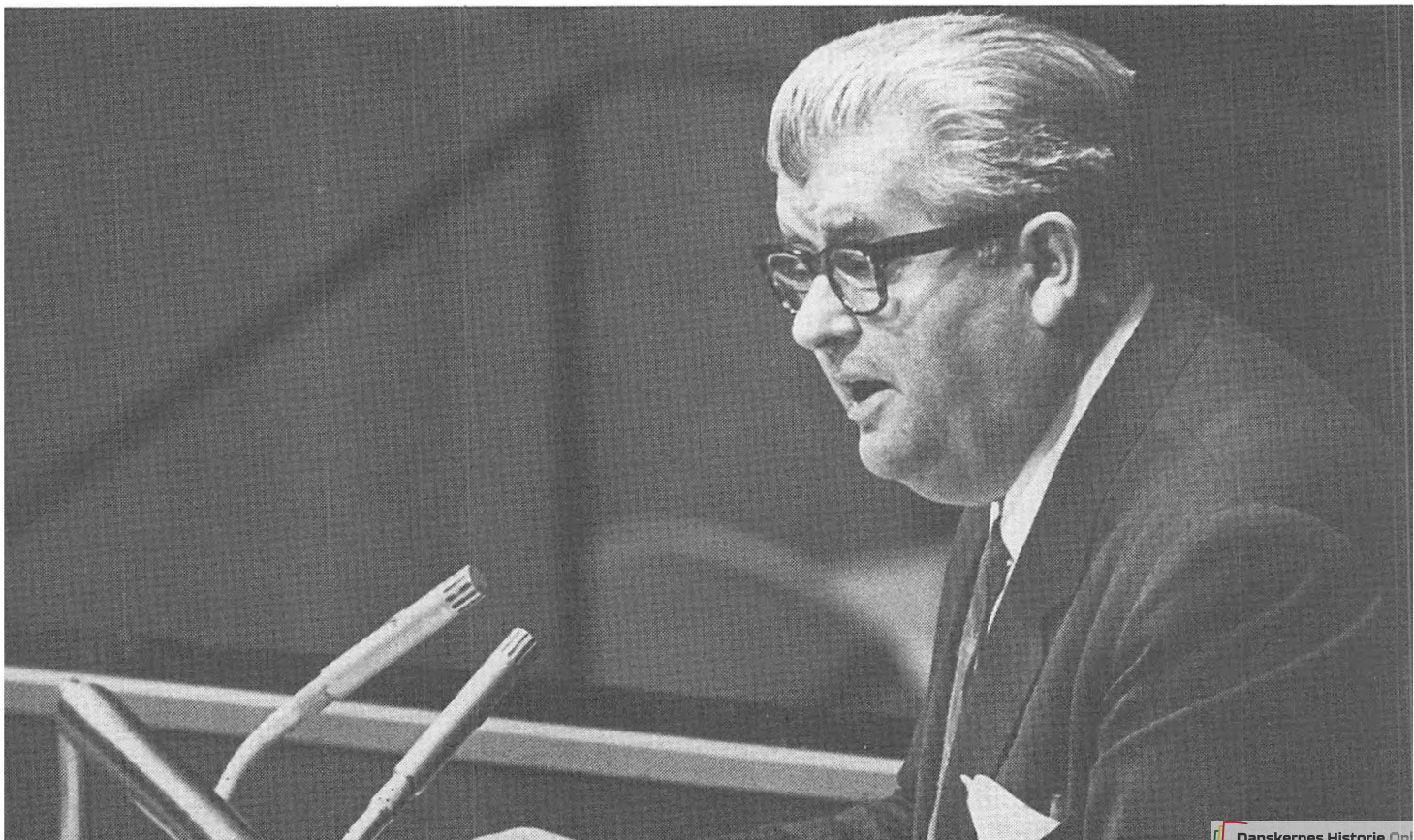
Herhjemme førte begivenhederne blandt andet til voldsomme demonstrationer mod - den amerikanske ambassade! I folketinget blev begivenhederne debatteret på grundlag af en redegørelse fra den nyligt tiltrådte udenrigsminister, Per Hækkerup. Jeg husker debatten særdeles vel, fordi den var den første udenrigspolitiske debat, jeg deltog i efter at have afløst Hækkerup som politisk ordfører. I betragtning af den stemningsladede enøjethed, der fra flere sider prægede de dages debat, fortryder jeg ikke, at jeg i mit indlæg citerede den spanske digter Lorca's ord: »Jeg anklager alle dem, som ikke ser den anden halvdel«. Selv i denne situation - eller rettere netop i denne situation - måtte vi så kraftigt som muligt fortsætte arbejdet for kernevåbenprøvestop og afspænding. Per Hækkerup sagde i sin redegørelse: »Den danske regering håber, at den genoptagne kontakt mellem de store magter må blive udgangspunktet for en realistisk drøftelse om nedrustningen og en snarlig løsning på spørgsmålet om stop for yderligere prøvesprængninger«. Men vi havde gennem Kennedys reaktion fået en overordentlig klar lektion i, hvor vigtig styrke anvendt med ansvar kan være som krigsforebyggende faktor.

Sovjetunionen fjerner sine raketter fra Cuba, 1962

I de fire år, 1962-1966, hvor Per Hækkerup var udenrigsminister, var der - for at tale i Per Hækkerup-sprog - ingen slinger i valsen, hvad Nato angik. I sin bog fra 1965 om »Danmarks udenrigspolitik« skriver Per Hækkerup: »Danmark er et demokrati med stærke traditioner. Vor frihed og sikkerhed beror på bevarelsen af friheden og sikkerheden for den øvrige demokratiske verden, der har sit tyngdepunkt i Vesteuropa og Nordamerika. Derfor er vort medlemskab af Nato - den demokratiske verdens forsvarsalliance - et hovedelement i vor udenrigspolitik.« Han siger også: »Hvis Nato-rammen skulle falde bort, ville konsekvensen for os blive, at vi blev mere afhængige end nu af de magter, der militært behersker Østersøkysten. Historien lærer os, at Danmark kun vanskeligt kan unddrage sig et afhængighedsforhold til den stærkeste Østersømagt. Uden Nato ville vi blive en brik i et muligvis farligt spil mellem Tyskland og Sovjetunionen.« På baggrund af denne klare holdning til det atlantiske samarbejde arbejdede Per Hækkerup også energisk med i forberedelsen af de afspændingsbestræbelser i forholdet mellem øst og vest, som udviklede sig til Konferencen om sikkerhed og samarbejde i Europa. Det var på hans initiativ, disse tanker blev gjort til genstand for drøftelser under Nato-ministerrådsmødet i Bruxelles i sommeren 1966.

*Udenrigsminister Per Hækkerup
taler i FN*

Det tjekkoslovakiske forår er forbi

I august 1968 gik Sovjetunionen igen løs på en af sine allierede, Tjekkoslaviet, denne gang bistået af troppestyrker fra Polen, DDR, Ungarn og Bulgarien. Den liberaliseringsproces, som havde stået på igennem flere år, både på økonomiske, kulturelle og politiske felter, antog efterhånden en sådan karakter, at Sovjetunionen og de øvrige Warszawapagt-lande, bortset fra Rumænien, besluttede at gribe ind. Det skete med store troppestyrker den 20. august. Forud havde de tjekkoslovakiske ledere haft flere møder, dels alene med de sovjetiske ledere, dels også med ledere fra de andre Warszawapagt-lande bortset fra Rumænien. Dubcek, der havde været partisekretær siden begyndelsen af 1968, troede, at hans bestræbelser for at berolige de sovjetiske ledere gennem tilsagn om loyalitet både over for det økonomiske og det militære samarbejde var lykkedes. Men han tog fejl. Den periode, der er blevet betegnet som det tjekkoslovakiske forår, var forbi. Situationen fik et roligere forløb end i Ungarn 1956. Først i april året efter blev Dubcek - efter at en ny krise havde rystet forholdet mellem Tjekkoslaviet og Sovjetunionen - fjernet fra sin post.

»Jeg ankom til Warszawa den 6. december om eftermiddagen og blev modtaget med militær honnør. En schweizisk journalist skrev: »Ansigerne hos polakkerne, hvoraf mange har et langt kz-fangenskab bag sig, røbede heftig ophidselse under Tysklandssangen...«. Programmet for den næste formiddag - før underskrivelsen af traktaten - foreskrev to kransenedlægninger. Først ved mindesmærket for den ukendte soldat. Der skrev jeg i den fremlagte gæstebog: »I mindet om de døde fra Den anden Verdenskrig og ofrene for vold og forræderi, og i håbet om en varig fred og solidaritet mellem Europas folk.« Foran mindesmærket for de omkomne i Warszawas ghetto faldt jeg på knæ. Jeg har aldrig skammet mig over denne handling, trods ondskabsfulde kommentarer i Forbundsrepublikken. Knæfaldet i Warszawa, som vakte opsigt verden over, var ikke »planlagt«. Ganske vist havde jeg tidligt om morgenen tænkt over, hvordan det skulle lykkes at give udtryk for mindets særegenhed ved ghattomonumentet. Jeg talte ikke med nogen om det. Under byrden af den nyeste tyske historie gjorde jeg, hvad mennesker gør, når ordene svigter dem; sådan mindedes jeg de mange millioner myrdede.«

Sådan skildrer Willy Brandt i sine erindringer denne mærkelige morgen i Warszawa under det besøg, han i december 1970 aflagde som forbundskansler for at underskrive traktaten med Polen. Brandt forenede i sin politik en klar holdning til Forbundsrepublikkens samarbejde med dens vestlige allierede med en lige så klar bestræbelse for at føre afspændingen mellem øst og vest et historisk skridt videre. I foråret 1970 mødtes han med den østtyske ministerpræsident Willi Stoph i Erfurt i Østtyskland, og kort efter mødtes de i Kassel i Vesttyskland. Han undertegnede en aftale med Sovjetunionen i august 1970. Og var så i december klar til det vanskelige møde i Warszawa. Willy Brandts indsats i øst-vest-politikken har allerede sikret ham en plads i historien. Han fortjente den helt usædvanlige hyldest, der blev ham til del, da han i september 1973 talte i FN's generalforsamling, som Vesttyskland nu var blevet medlem af. Jeg har et stærkt og godt personligt minde fra denne begivenhed, som fandt sted i de dage, hvor jeg var i FN for at tale på Danmarks vegne. Willy Brandt skulle dagen efter sin tale i FN til Washington for at mødes med præsident Nixon. Brandt bad mig komme til sit hotel om aftenen. Vi sad i samtale i flere timer

helt alene. Danmark havde på det tidspunkt formandskabet i EF. Var der emner, jeg ville være interesseret i at få taget op under samtalerne i Washington?

Hvad mere var: Willy Brandt lagde sin rejse fra Washington tilbage til New York sådan tilrette, at jeg i lufthavnen - i forbindelse med min rejse tilbage - i endnu en samtale på to-mands-hånd kunne blive orienteret om, hvordan situationen tegnede sig set fra Det hvide Hus. Blot dette som et eksempel på det hensyn, Brandt altid tog til politiske venner.

I foråret 1974 besluttede Willy Brandt pludselig at forlade sin post som forbundskansler som en følge af det politiske ansvar, han tog på sig i forbindelse med »Guillaume-affæren«. Guillaume var som bekendt en østtysk spion, som det var lykkedes at komme til at arbejde som en af Brandts personlige medarbejdere i kanslerkontoret. Afspændingspolitikens drivende kraft fik kniven.

Forbundskansler Willy Brandt knæler ved ghettomindesmærket i Warszawa

Forsvarsminister Kjeld Olesen i London

De hyppige møder mellem regeringsmedlemmer, som de forskellige former for samarbejde mellem de vestlige lande giver anledning til, indebærer en risiko for, at de to-sidede besøg bliver sjældnere. Jeg har ofte givet udtryk for, at det ville være en uheldig bivirkning af det nære samarbejde de vestlige lande imellem, hvis det fører til, at mere dybtgående samtaler med ministerkolleger fra andre lande stort set forbeholdes de lande, vi ikke er i alliance eller anden form for fællesskab med. Netop med Danmarks særlige placering som det af de nordiske lande, der er det europæiske kontinent nærmest, som det eneste af de nordiske lande, der er direkte medlem af EF, og som et af de nordiske lande, der er medlem af Nato, er det særlig vigtigt, at vi dyrker de såkaldte bilaterale kontakter med de vestlige demokratier. Under forsvarsminister Kjeld Olesens besøg hos sin britiske kollega, marts 1972, var der blandt andet lejlighed til at drøfte forsvarsreformer på et tidspunkt, hvor en ny dansk forsvarsordning var under forberedelse.

Folkeafstemningen den 2. oktober 1972 om Danmarks medlemskab af EF gav som bekendt et meget klart ja til dette europæiske samarbejde. Kampagnen op til afstemningen var ganske hård og ikke altid lige saglig. Et af modstandernes argumenter var, at vi ville få en Europa-hær, og at Danmarks nationale identitet ville være i fare. For nogle af deltagerne i denne kampagne var den nære omgang med nationale symboler nok en lidt uvant foreteelse. Var det derfor man kunne brænde Dannebrog af foran Christiansborg, da resultatet af afstemningen forelå? Europa-hær-argumentet forsvandt hurtigt ud af debatten igen. Det er muligt, at EF-modstanderne troede på Europa-hæren som en kommende realitet. Jeg har aldrig forstået tanken. Den første og sikre virkning af en Europa-hær ville være en splittelse af den atlantiske alliance i 8 medlemmer med een status, og 7 med en anden - hvis alliancen da overhovedet kunne overleve. Hvorfor skulle vi dog tilstræbe det? En Europa-hær ville også skabe splittelse i EF, hvor

*EF-modstandere brænder
Dannebrogslaget, oktober 1972*

Irland ikke var medlem af Nato. Hvordan ville man iøvrigt give et europæisk forsvar uden intimt samarbejde med USA og Canada, altså uden den atlantiske dimension, troværdighed? EF-hær-snakken havde den positive virkning, at angrebene fra modstanderne af Nato, der i mange tilfælde var de samme som modstanderne af EF, stilnede af. Man følte måske, at man ikke så godt på een gang kunne angribe både EF-hæren og alternativet til den - man gjorde det i alle tilfælde ikke i særlig høj grad.

Da det klare resultat af folkeafstemningen forelå, trak Krag sig tilbage som statsminister. Han havde længe gerne villet det. Nu kunne han gøre det. Hans Europa-politik havde sejret.

Det er umuligt at fremdrage indtryk fra Danmarks 30 års Nato-medlemskab uden at komme ind på den enorme belastning for den atlantiske alliance og for Danmarks forhold til USA, som Vietnamkrigen medførte. Enhver omtale af dette ulykkelige kapitel i den nyere historie vil let give anledning til kritik for ensidighed - en kort omtale som denne kan næppe undgå at gøre det. Først og fremmest må det understreges, at Vietnamkrigen var ikke en Nato-sag, da Vietnam lå langt uden for alliancens område. Når det alligevel blev et Nato-anliggende, var det, fordi denne krig mellem alliancens største og militært stærkeste medlemsland og et asiatisk udviklingsland i vide kredse i hele den vestlige verden, da ikke mindst USA selv, rejste tvivl om alliancens defensive og demokratiske karakter. Ikke mindst for mange unge verden over var Vietnam-krigen med til at rejse en dybtgående tvivl over for det vestlige demokrati og dets grundlæggende værdier.

Hertil kom, at kommunistiske kræfter verden over - også i Danmark - der havde forsvaret, at Sovjetunionen anvendte sine styrker mod sine egne allierede, som vi havde set det i DDR, i Ungarn og i Tjekkoslovakiet og senere mod et alliancefrit udviklingsland, Afghanistan, som sædvanlig var parat til at bakke de anti-amerikanske strømninger op.

I min første samtale som udenrigsminister med USA's daværende udenrigsminister William Rogers i 1971 kunne jeg sige til ham, at der var i alle tilfælde et land, hvor man i kredse, hvor man ellers kunne vente det, ikke mødte en hadefuld indstilling til USA på grund af Vietnamkrigen, det var i Nordvietnam.

Det kunne jeg sige på baggrund af samtaler og indtryk under mit ophold i Hanoi og andre steder i Nordvietnam i 1970. Man ønskede amerikanerne ud af Vietnam, hvor de efter nordvietnamesernes mening ikke havde noget at gøre. Men man ville gerne samarbejde efter krigen. Man ønskede ikke at være kopier af Moskva eller Peking. Besøget i Hanoi overbeviste mig om, at USA ikke kunne vinde denne krig. Når man, som vietnameserne, både var overbevist om deres kamps retfærdighed og samtidig bogstaveligt intet havde at tabe, kunne man holde ud.

Den hjemlige Vietnam-debat kom desværre undertiden til at få karakter af, at USA's støtte til Saigon-styret i Sydvietnam kunne retfærdiggøres ud fra vestlige vurderinger. Det bevirkede, at jeg benyttede en Vietnam-debat i folketinget i 1975 - netop i de dage, da Saigon-styret brød sammen - til en kort historisk gennemgang af udviklingen i Vietnam efter den anden verdenskrig. Jeg nævnte blandt andet Ho Chi Minh's aftale i 1946 med den franske regering om fredelig overgang fra kolonistyre til et frit og forenet Vietnam - en aftale, der ikke blev ført ud i livet, men som førte til, at lokale franske

*Vietnamdemonstration foran
USA's ambassade, 1972*

kræfter proklamerede Saigon som hovedstad for et selvstændigt Sydvietnam. Heller ikke Genève-aftalerne af 1954, der blandt andet lovede frie valg i 1956, blev realiseret, men skabte dog grundlag for Frankrigs tilbagetrækning i 1955, hvorefter USA efter anmodning påtog sig ansvaret for militær bistand til Saigon-styret, en bistand, der efterhånden kom til at omfatte over 1/2 million mand og omfattende bombardementer af Nordvietnam. Parisaftalerne i januar 1973 gjorde USA's militære tilbagetrækning mulig. Netop denne tilbagetrækning gav anledning til kritik af USA fra en anden kant. Der sattes nu spørgsmålstegn ved USA's troværdighed som allieret. Herom sagde jeg i min redegørelse i folketinget, 24. april 1975: »Der er kredse, som benytter den seneste udvikling til at sætte spørgsmålstegn ved USA's troværdighed som allieret. Det finder jeg uberettiget. Der er tværtimod anledning til at udtrykke tilfredshed med den konsekvens, som USA i dag drager af en uafvendelig udvikling. Regeringens tillid til USA's evne og vilje til at overholde sine forpligtelser over for Europa er usvækket«.

Hjemmeværnsskutter

Hjemmeværnet kan på helt særlig måde siges at være et udtryk for ønsket om at omsætte ordene om »aldrig mere en 9. april« i daglig praksis. Hjemmeværnet udspringer direkte af modstandsbevægelsen. Og den første hjemmeværnslov blev vedtaget allerede i 1948 - altså inden Danmarks tilslutning til den atlantiske alliance. Med sine næsten 75000 aktive, frivillige medlemmer spredt over hele landet og med en bred folkelig baggrund er Hjemmeværnet et meget kontant udtryk for værneviljen. Hjemmeværnet fik helt fra starten ved siden af den militære ledelse en særlig civil kommitteret. I den nuværende lov er den kommitteredes opgave beskrevet således: »Den kommitterede for hjemmeværnet er leder af arbejdet for tilgang til hjemmeværnet og det folkelige arbejde inden for dette. Den kommitterede skal virke for et godt forhold mellem befolkningen og hjemmeværnet.« Det var helt naturligt, at den første kommitterede blev Frode Jakobsen. Han var en af stifterne af Danmarks Frihedsråd, og han var formand for rådets kommandoudvalg.

Et moderne forsvar vil være utænkeligt uden en landsdækkende organisation til at løse de overvågnings- og bevogtningsopgaver, som er en central del af Hjemmeværnets virksomhed. Og et demokratisk forsvar kan ikke undvære det folkelige element, som Hjemmeværnet udgør.

Hjemmeværnsfolk på bevogtningsøvelse

I 1973 var det igen Danmarks tur til at være vært for Nato's ministerrådsmøde. Det var Anker Jørgensens første internationale møde med Nato som statsminister. I sin åbningstale kom Anker Jørgensen ind på nogle træk af udviklingen siden ministerrådsmødet i København i 1958. Den kolde krig havde gradvis givet plads for afspændingsbestræbelser. Anker Jørgensen nævnte i denne forbindelse USA's resultatrige indsats for at etablere kontakter med Kina og Sovjetunionen og tilbagetrækningen af amerikanske styrker fra Vietnam samt Tysklands kloge og modige Østpolitik. Vi kan håbe på en periode af voksende forståelse mellem øst og vest, men »vi kan ikke basere vor sikkerhedspolitik på håb.« Anker Jørgensen ønskede at understrege to ting: for det første, at det stadig var nødvendigt at bringe ofre for at sikre vor uafhængighed, for det andet, at det var Nato's eksistens, som havde gjort en positiv udvikling mulig. På mødet drøftedes forberedelserne til de to forestående europæiske møder: Konferencen om sikkerhed og samarbejde i Europa, der skulle begynde sit udenrigsministermøde i Helsingfors få uger senere, og forhandlingerne om gensidige og afbalancerede troppereduktioner, der ville blive indledt i Wien i oktober. Nato-mødet blev et typisk udtryk for alliancens to hovedmål: sikkerhed og afspænding.

*Statsminister Anker Jørgensen
åbner NATO-
udenrigsministermødet i
København, 1973*

I sommeren 1973 var forberedelserne til Konferencen om sikkerhed og samarbejde i Europa kommet så langt, at der kunne holdes et udenrigsministermøde i Helsingfors. I mødet deltog udenrigsministrene fra 35 lande, nemlig samtlige europæiske lande, bortset fra Albanien, der ikke ønskede at være med, samt USA og Canada. De to sidstnævnte lande deltog på grund af alliancesamarbejdet med 13 af de vesteuropæiske deltagerlande. De havde deres naturlige plads på en konference, der også beskæftigede sig med sikkerhedsproblemer. Konferencen i Helsingfors endes om et dokument, der kunne ligge til grund for de kommende års arbejde. Konferencens emner deltes op i tre såkaldte »kurve«: 1) spørgsmål vedrørende sikkerhed i Europa, 2) samarbejde på økonomiske, videnskabelige, teknologiske og miljømæssige områder, 3) samarbejde på humanitære områder, d.v.s. vedrørende menneskelige kontakter, informationsvirksomhed, kulturudveksling og lignende - et område, hvor Danmark var særligt aktiv - og endelig et kapitel om konferencens opfølgning. Både i forbindelse med de langvarige forberedelser til Helsingforsmødet og ved det meget omfattende og langvarige arbejde på konferencens slutdokument efter Helsingforsmødet deltog Danmark i drøftelser i mange sammenhænge, på nordiske møder, EF-møder, Nato-møder og i tosidede samtaler med lande både i øst og vest. Den 1. august 1975 kunne stats- og

Udenrigsministermøde i Helsingfors 1973 om sikkerhed og samarbejde i Europa

regeringschefer fra de 35 lande underskrive slutdokumentet i Helsingfors. Det følte som et betagende og i Europas efterkrigshistorie afgørende øjeblik. Selvfølgelig betød disse underskrifter ikke, at problemerne var løst. Havde det været så let, havde konferencerne vel slet ikke været nødvendige. Derfor var det også mere end naivt, når der udtryktes skuffelse eller undren over, at spændingerne i Europa ikke forsvandt fra den ene dag til den anden. Hvad man burde tænke på var, at tredive år efter den første verdenskrig var Europa endnu i første fase af genopbygningen efter den anden verdenskrig. Tredive år efter den anden verdenskrig kunne 35 lande med forskellige samfundssystemer og forskellige økonomiske og sikkerhedspolitiske tilknytninger enes om et slutdokument, der ville kunne anvendes som et nyttigt redskab for den videre afspænding.

I efteråret 1977 og begyndelsen af 1978 afholdtes i Beograd det første af de opfølgingsmøder, som var forudset i Helsingforslutakten fra 1975. Mange, også i Danmark, betegnede Beogradmødet som noget i retning af en fiasko. At det indtryk kunne danne sig, skyldtes først og fremmest to forhold. For det første havde mange helt overdrevne forventninger med hensyn til i hvilket omfang og tempo, der kunne ske afgørende gennembrud i forholdet mellem øst og vest. For det andet kom spørgsmålet om menneskerettighederne til at spille en meget

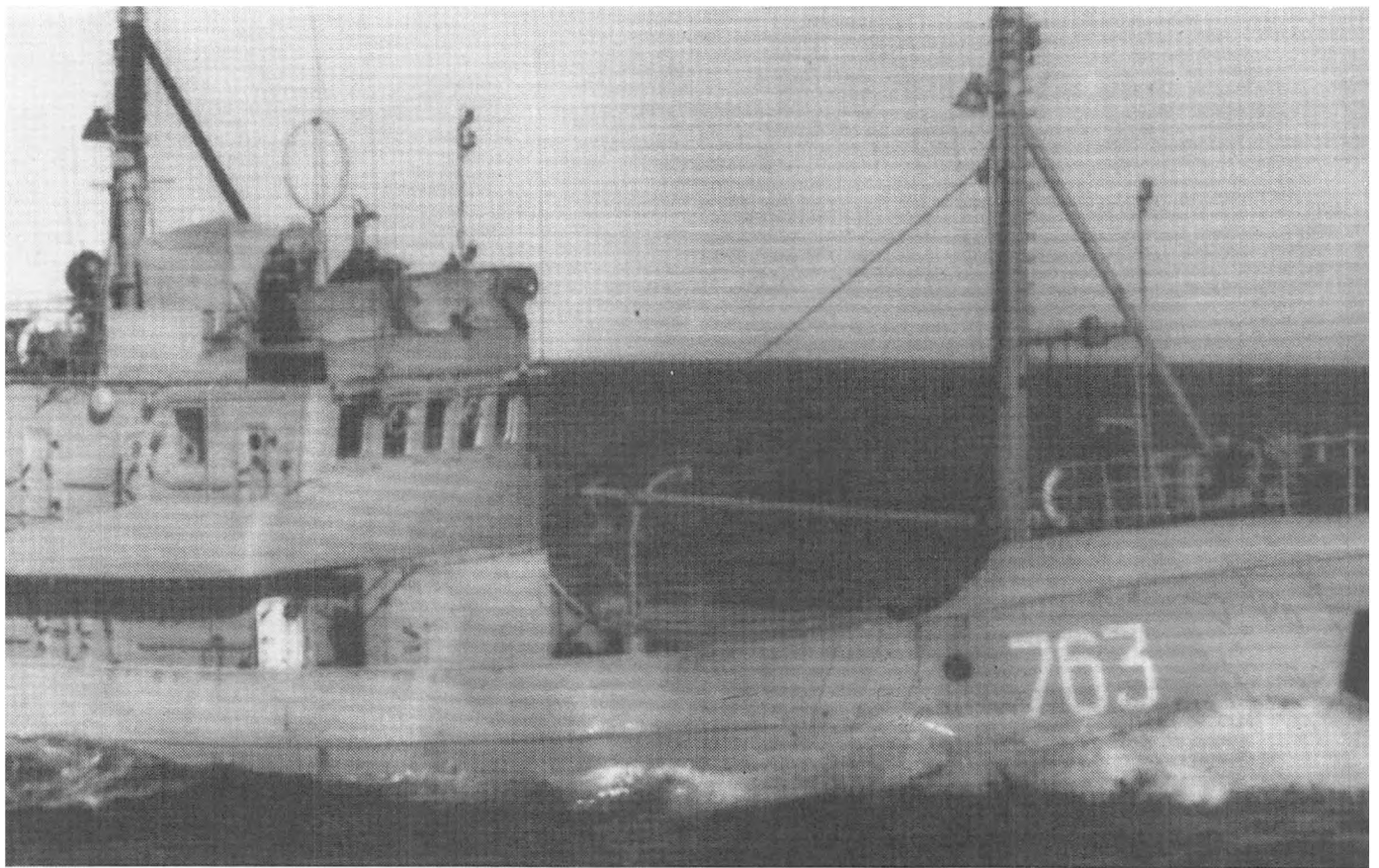
35 stats- og regeringschefer underskriver Helsingfors-aftalen, 1975

dominerende rolle i debatten. Og i dette spørgsmål stod østlige og vestlige synspunkter meget hårdt imod hinanden. Danmark havde helt fra de forberedende drøftelser i 1972 haft den holdning, at vi måtte samle opmærksomheden om helt konkrete lettelser i samkvemmet mellem borgere i øst og vest. USA ønskede på Beogradmødet i højere grad en principiel debat, som - frygtede vi - kunne komme til direkte at vanskeliggøre praktiske resultater.

Beogradmødet afsluttedes med almindelig tilslutning til et dansk forslag, hvori de 35 stater bekræftede deres beslutning om fuldtud at gennemføre vedtagelserne fra Helsingfors 1975. Det var en meget værdifuld vedtagelse.

Det blev besluttet at holde et nyt opfølgingsmøde i Madrid i efteråret 1980.

Det er et skridt-for-skridt-arbejde, der her er tale om.

*Sovjetisk skib overvåger NATO-
øvelse i dansk farvand*

Warszawapagtlandenes stigende aktivitet i Østersøen og andre danske farvande gennem de sidste 15-20 år var længe i ret høj grad et tys-tys-emne i den offentlige debat. Det var helt klart, at der skete en gradvis ændring af aktivitetsmønstret på mange forskellige felter: forøget overvågning med sovjetiske, polske og østtyske marinefartøjer - brug af særlige efterretningsskibe, ikke alene i Østersøen, men i Kattegat, Skagerak og Vesterhavet - amfibieøvelser, der gradvis blev forskudt mod vest - øvelser med landgangsskibe - flyvninger med langtrækkende bombe- og missilbærende fly i den vestlige del af Østersøen o.s.v. Under en debat i folketinget i juni 1975 vedrørende køb af F-16-flyene fandt jeg det rigtigt at give offentligheden orientering om »stigende, stærkt stigende aktivitet« fra Warszawapagtlandene i militær henseende i Østersøen. Jeg nævnte, at der foregik landgangsøvelser nærmere og nærmere ved sjællandske kyster. Jeg tilføjede, at jeg ikke sagde dette for at skabe panik, men fordi det var de faktiske forhold, som burde kendes i debatten. Denne Østersøaktivitet har ofte været bragt op af danske regeringsmedlemmer over for kolleger fra Sovjetunionen, Polen og DDR, men uden nogen egentlig reaktion, og uden at der er sket nogen ændring i aktiviteterne. Det er umiddelbart indlysende, at denne ændring af »normalbilledet« har rejst krav om forbedrede varslingsmuligheder.

I efteråret 1973 aflagde statsminister Anker Jørgensen officielt besøg i Sovjetunionen, hvor han blandt andet havde samtaler med den sovjetiske partichef Breshnev, præsident Podgorny, ministerpræsident Kosygin og udenrigsminister Gromyko. Besøget, der var et led i de regelmæssige politiske kontakter mellem Danmark og Sovjetunionen, fandt sted på et tidspunkt, hvor krigen i Mellemøsten var inde i voldsom udvikling, og situationen i Mellemøsten var et af hovedemnerne for samtalerne. Et andet vigtigt emne var det igangværende arbejde med Konferencen om sikkerhed og samarbejde i Europa. Der viste sig her store forskelle i opfattelserne, især når det gjaldt friere udveksling af mennesker og informationer i Europa.

*Statsminister Anker Jørgensen
og ministerpræsident Kosygin,
Moskva 1973*

Dronning Margrethes og Prins Henriks besøg i Sovjetunionen i maj 1975 gav mig en chance for en samtale med udenrigsminister Gromyko på et ud fra vestlige synspunkter heldigt tidspunkt. Det var hensigten, at topmødet med underskrivelsen af slutdokumentet vedrørende Konferencen om sikkerhed og samarbejde i Europa skulle finde sted i Helsingfors få måneder senere - men det lå stadig meget tungt med enigheden mellem øst og vest på en række væsentlige punkter, ikke mindst angående de såkaldte tillidsskabende foranstaltninger i forbindelse med større militære manøvrer. På et EF-udenrigsministermøde i Dublin havde vi en indgående drøftelse af de Ni's holdning. To dage senere skulle spørgsmålene debatteres på Nato's ministerrådsmøde i Bruxelles. Ind imellem disse to møder var jeg i Moskva i forbindelse med dronningebesøget. Den første samtale med Gromyko, hvor delegationer fra de to lande deltog, lovede ikke alt for godt, hvad Helsingforsmødet angik. Ved middagen næste dag i Kreml gennemgik Gromyko og jeg i en samtale på to-mands-hånd endnu en gang på en meget kontant måde de udestående spørgsmål. Det var tydeligvis Gromykos tanke, at jeg skulle bringe nogle »vink« med til kollegerne på Nato-mødet. Gromykos afskedshilsen var: »Vi ses i Helsingfors«. Og det gjorde vi.

I Nato-mødet deltog præsident Ford og en række af medlemslandenes statsministre. I sin tale i rådsmødet, hvor betydningen af samarbejdet mellem USA og Europa blev et hovedtema, udtalte statsminister Anker Jørgensen blandt andet: »Atlantisk solidaritet er fortsat grundlaget for Vesteuropas og Nordamerikas sikkerhed, for stabilitet i verden og udgangspunktet for vore bestræbelser for afspænding mellem øst og vest.«

I oktober 1976 aflagde Gromyko officielt besøg her i København, hvor et vigtigt emne var Sovjetunionens militære aktivitet i Østersøen. I juni 1978 var jeg på besøg i Moskva. Her var emnet igen den militære aktivitet i Østersøen, men også afspænding og nedrustning. Ingen, der har passeret det monument i Moskvas udkant, som er rejst på det sted, Hitlers styrker nåede frem til under den anden verdenskrig, kan være i tvivl om det berettigede i Sovjetunionens tale om legitime forsvarsinteresser.

Udenrigsminister Gromyko i Rundetårn, 1976

Midt i det mere alvorlige: Gromyko har - hvad mange betvivler - sans for humor. Under besøget i København gjorde han en bemærkning om, hvorfor han ikke - ligesom Peter den Store i 1716 - kom på besøg i Rundetårn. Vi tog ham på ordet, hvad han nok blev lidt overrasket over. Ved midnatstid, da de officielle pligter var forbi, tog vi en rask tur til Rundetårns top - dog til fods, ikke som Peter den Store til hest.

Sovjetisk observatør ved manøvre i Danmark, 1977

En af de tillidsskabende foranstaltninger, der blev truffet aftale om i forbindelse med Konferencen om sikkerhed og samarbejde i Europa, var udveksling af observatører: »De deltagende stater vil indbyde andre deltagende stater, frivilligt og på tosidigt grundlag, i en ånd af gensidighed og god vilje over for alle deltagende stater, til at sende observatører til at overvære militære manøvrer.« Ved en Nato-øvelse i Danmark i 1977 blev blandt andre indbudt observatører fra Sovjetunionen.

Det er det danske folketing, der bestemmer over dansk forsvarspolitik. Herom ingen tvivl. Men det er lige så klart, at skal der være mening i et alliancesamarbejde, må der være løbende kontakt mellem alliancens medlemmer og rådslagninger i forbindelse med afgørende beslutninger. Derfor er det også naturligt, at alliancens medlemslande drøfter militærpolitiske spørgsmål i forsvarsplanlægningskomiteen, og at planer om nye forsvarsordninger kommer til udtalelse i Nato på et så tidligt tidspunkt, at de øvrige medlemslandes vurderinger kan indgå i de danske overvejelser. Det betyder ikke, at vi afgiver noget af vor politiske frihed. Det er en selvfølge, at et land ikke både kan være medlem af en alliance til værn om fælles sikkerhed og så, når vi skal træffe bestemmelse om

I samtale med udenrigsminister Henry Kissinger og NATO's øverstkommanderende, general Haig. I baggrunden NATO-generalsekretær Luns

vor andel af det fælles forsvar, optræde, som om alliancen ikke eksisterer. De udenrigspolitiske drøftelser, der finder sted i Nato-sammenhæng, forhindrer heller ikke en selvstændig dansk stillingtagen. Som bekendt førte Danmark for eksempel op igennem 70'erne en anden politik end de fleste andre Nato-lande, når det gjaldt forholdet til krigen i Vietnam og koloniafviklingen i Afrika. Men vi har helt naturligt orienteret vore alliancepartnere om vore synspunkter. Det er også sket i det håb, at vore argumenter kunne gå med ind i de andre regerings overvejelser. Det er min erfaring, at der ikke alene tales ved ministerrådsmøderne, men at der også lyttes. Rådsmøderne har virkelig karakter af meningsudvekslinger og ikke blot aflevering af hjemmefra færdigt fabrikerede taler.

Forsvarsminister Orla Møller til forsvarsministermøde - sammen med forsvarschef O. Blixenkroner-Møller og ambassadør Svart

Ministerrådsmøderne giver også lejlighed til mange kontakter land til land, enten i egentlige forhandlinger eller af mere uformel karakter. At det er vanskeligt at få nationale isolationister - som undertiden smykker sig med meget internationale etiketter - til at tro på, at »det lille Danmark« kan øve nogensomhelst indflydelse på alliancens vedtagelser, ved jeg. Vi kender den samme tvivl i forbindelse med vor deltagelse i fællesmarkedet og i de udenrigspolitiske drøftelser mellem de ni landes regeringer. Muligheden for at blive hørt er i al fald større, når man er med, end hvis man står udenfor. Siden 1969 - 20-året for Nato's oprettelse - har det været muligt at melde sig ud af alliancen med et års varsel. Det har der som bekendt ikke været noget ønske om i det danske folketing.

*Forsvarsminister Poul Søgaard
og NATO's
øverstkommanderende, general
Rogers, København januar 1980*

Har de nordiske landes forskellige stilling til den atlantiske alliance fjernet grundlaget for nordisk udenrigspolitisk samarbejde, som det blandt andet kommer til udtryk i de halvårslige nordiske udenrigsministermøder? Svaret er et klart: Nej. Det er stadig sådan, at en dansk udenrigsminister i forbindelse med en politisk stillingtagen må kunne besvare spørgsmålet: hvad gør de andre nordiske lande? Når det er sådan, så betyder det, at det nordiske samarbejde fungerer, også når det gælder udenrigspolitik. Denne kendsgerning er heller ikke blevet ændret af, at de nordiske lande har valgt forskellige former for tilknytning til Fællesmarkedet. Der er regelmæssige nordiske rådslagninger i internationale organisationer, først og fremmest FN. Og på en række områder - i de senere år ikke mindst vedrørende Afrikapolitikken og forholdet til situationen i Mellemøsten - har udtalelserne fra de nordiske udenrigsministermøder været af betydning. Som tidligere nævnt har netop den omstændighed, at de fem nordiske lande har forskellig udenrigspolitisk placering, givet deres enighed om aktuelle udenrigspolitiske spørgsmål vægt. Det er også tidligere nævnt, at de fem nordiske lande udgør et balanceområde mellem øst og vest i Europa. En ændring i blot et af de nordiske landes sikkerhedspolitiske placering ville sætte denne balance over styr. At det udenrigspolitiske samarbejde i dag foregår på et mere realistisk grundlag end i Studenterskandinaviens glade festdage med påfølgende tømmermænd, er der ingen anledning til at beklage. Tværtimod.

Nordiske udenrigsministre efter dronning Ingrids frokost på Eremitagen, 1976

Danmark har ofte givet udtryk for uenighed over for mange af de vestlige landes politik med hensyn til afrikanske befolkningers kamp for frigørelse fra kolonivælde. Vi så det meget klart op igennem 70'erne i forhold til de portugisiske kolonier. Den dominerende vestlige politik fik selvfølgelig også virkninger for vurderingen af Nato. Det var ikke muligt at forene Atlantpagtens ord om demokrati og frihed med diktaturlandet Portugals hårde kamp for at opretholde sit greb om de afrikanske besiddelser, Angola, Mozambique og Guinea-Bissau. Fra vestlig side så man alt for ofte på den afrikanske situation med europæiske øst-vest briller. Og de var ikke egnede til at give et blot nogenlunde rimeligt billede af de afrikanske frihedsbevægelser. Jeg ved fra flerårige personlige kontakter med lederne af Frelimo og MPLA, der senere blev deres landes præsidenter, at de bestemt ikke havde kæmpet for at befri deres folk fra koloniåget for at blive Moskva-satelitter.

*Et hjerteligt gensyn med
præsident Neto, Angola 1976*

Men det er umiddelbart indlysende, at den holdning, de mødte fra mange vestlige regerings side, ikke mindst fra Nixon-Kissinger-administrationen, nødvendigvis måtte opmuntre dem til at søge bistanden andetsteds, hvor den var at finde. Det var en lykke, at Sovjetunionen i så høj grad manglede evne til at forstå, at disse nye lande ikke ønskede ny afhængighed. Sovjetunionen fik derfor stort set ikke held med at skabe sig stabile positioner i Afrika. Det bevirkede, at den vestlige holdning ikke fik endnu mere katastrofale følger for forholdet mellem de nye afrikanske stater og de vestlige demokratier, end tilfældet blev. Under mit besøg i Tanzania, Kenya og Zambia i 1972 - et besøg, hvor jeg også tog kontakt med frihedsbevægelserne fra de portugisiske kolonier - forsøgte jeg at besvare de mange kritiske spørgsmål vedrørende den atlantiske alliance, som jeg helt naturligt blev stillet overfor. Jeg mener det var nyttigt ud fra et alliancesynspunkt, netop fordi der var så få kontakter fra de vestlige demokratiers side. Ved Nato's ministerrådsmøde i december 1975 fik vi en meget åben debat, først og fremmest om Angola og de cubanske styrker der.

Den amerikanske position ændrede sig en hel del, da Carter-Vance kom til i 1977. Det kom blandt andet til udtryk, da jeg, efter invitation fra Vance, kom direkte til samtaler i Washington efter mit besøg på Cuba i efteråret 1977. Udover det helt afgørende og indlysende ønske om at støtte afkoloniseringen har mine motiver i den del af den danske Afrika-politik, jeg har været med til at øve indflydelse på, været 1) at modvirke det indtryk, at Nato som sådan sluttede op bag den portugisiske kolonipolitik, og 2) før og efter dennes ophør - blandt andet ved besøg i Angola i 1976 - at være med til at modvirke, at de nye stater i Afrika blev skubbet i armene på Sovjetunionen og andre kommunistiske regimer. En sådan omklamring var ikke, hvad de nye stater ønskede, og det kunne ikke være i vestlig interesse at bidrage til den. Ved ministerrådsmødet i Washington i maj 1978 - det sidste, jeg deltog i - lykkedes det iøvrigt Danmark at få et forslag igennem om en ændret affattelse af den artikel i communiquéet, der omhandlede Sovjetunionens og nogle af dens allieredes udnyttelse af ustabilitet i udviklingslandene. Det var selvfølgelig Afrika, vi havde i tankerne. Det kom til klart at fremgå, at disse situationer ikke kun skulle ses i en øst-vest-sammenhæng. Så var vi da kommet så langt.

Statsminister Anker Jørgensen besøger udbombet flygtningelejr, Zambia, 1978

På initiativ af præsident Carter deltog stats- og regeringschefer fra Nato's medlemslande i rådsmødet i London i maj 1977. Carter gav tilsagn om øget amerikansk forsvarsindsats i Europa. Han forventede en øget indsats også fra europæisk side. Carter foreslog, at rådsmødet i maj 1978 kunne finde sted i Washington og igen med deltagelse af stats- og regeringschefer.

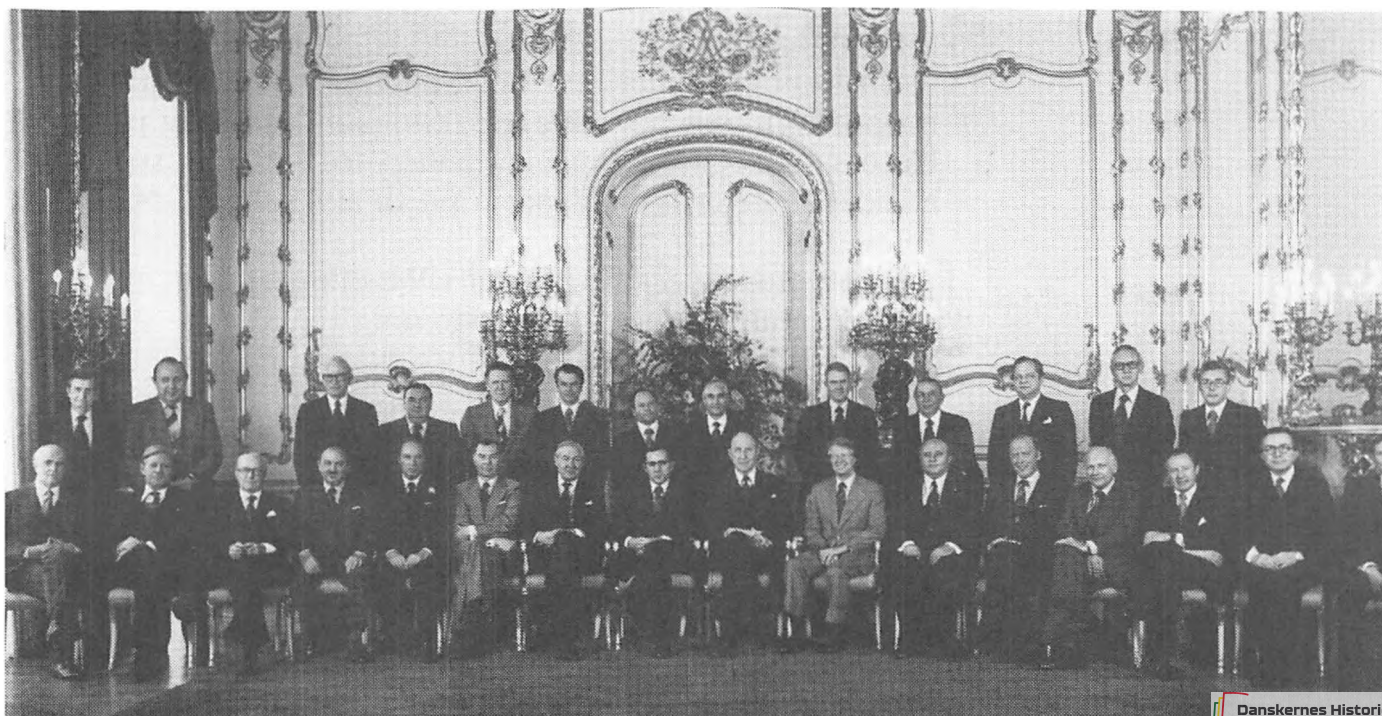
På Londonmødet blev det besluttet at udarbejde en rapport om den politiske udviklings indvirkning på Nato-samarbejdet. Det blev pålagt forsvarsministrene at udarbejde et langtidsprogram til styrkelse af Nato-forsvaret.

I communiqueet fra mødet i Washington nævntes som en målsætning en årlig stigning i forsvarsudgifterne på 3% i faste beløb, altså i indeksregulerede tal. Statsminister Anker Jørgensen tog forbehold over for denne stigning for Danmarks vedkommende. Dagen efter Nato-mødet var der afslutningsdebat i folketinget. I denne debat blev statsministeren spurgt ud om vedtagelserne i Washington. Anker Jørgensen sagde i sit svar blandt

andet: »Vi deler det synspunkt, at den militære styrke er en nødvendig forudsætning for realistiske afspændingsbestræbelser. Vi forstår klart betydningen af langtidsforsvarsprogrammet, og vi kan tilslutte os det, som det, det er ment: et grundlag for den fremtidige forsvarsplanlægning i årene fremover. De målsætninger, der er nedfældet i langtidsprogrammet, vil komme til at spille en vigtig rolle ved etablering af rammerne for vore kommende forsvarsbestræbelser.« Disse udtalelser fik deres særlige betydning, fordi de fremkom på et tidspunkt, da folketinget skulle i gang med de drøftelser om den ny forsvarsordning, som vi nu er midt i.

Er der grund til skepsis med hensyn til det danske forsvars fremtid? Er der nogen, der for alvor tror på, at Danmark liggende hen som et militært tomrum vil fremme fred og afspænding? Eller at et isoleret dansk forsvar vil være i stand til at løse vore sikkerhedsproblemer? Der har ikke hidtil kunnet peges på et realistisk alternativ til Danmarks medlemskab af den atlantiske alliance som basis for vor sikkerhedspolitik og for vore bidrag til afspændingspolitiken. Det er en dansk afgørelse, hvilket forsvar vi skal have. Det er vore allieredes ret at være med til at vurdere, om det er troværdigt. I den udenrigspolitiske debat i folketinget i maj 1980 bekræftede et stort flertal »Danmarks tilhørsforhold til Nato med organisationens dobbelte formål: at fremme sikkerhed og afspænding«. Det er en vedtagelse, der fastholder linien i dansk forsvarspolitik fra 1949. Det er en vedtagelse, der forpligter.

NATO-topmøde i London, 1977

Efterskrift

Det var godt, at K.B. Andersen fik skrevet ”Puslinglandet vågnede”. Den er på samme tid let læst og indholdsrig, hvilket den store efterspørgsel tyder på.

Da bogen nu skal udkomme i et nyt oplag har ”Atlantsammenslutningen” bedt mig om at skrive et efterskrift. Begrundelsen er nok den, at K.B. i 4 år var min chef på Roskilde Højskole, i 10 år var vi kolleger i Folketinget og tillige havde vi sammenfaldende synspunkter på dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Vi anså det for en lykke for Danmark, at vi har lagt neutralitetspolitikken bag os og i dag fører en engageret udenrigspolitik.

Hvad ville K.B. Andersen selv have skrevet i dag, hvis han havde levet? Det må være den opgave, som jeg skal forsøge at løse.

Han nåede at konstatere, at de europæiske allierede ikke kunne holde deres løfter til præsident Carter om en forøgelse af forsvarsbudgetterne på 3%, således at NATO's afskrækkelsesevne i højere grad kom til at hvile på de atomare våben.

Det kom klart til udtryk 5 år senere, da den såkaldte dobbelt-beslutning skulle træde i kraft og skabe debat i mange lande, herunder i Danmark. I en kronik slog K.B. fast, at dobbelt-beslutningen ikke var nogen amerikansk opfindelse, men tværtimod et ønske fra flere vesteuropæiske ledere for at holde USA fast i forsvaret af Europa. Han antydede også, at erfaringerne viste, at det kun er muligt at opnå resultater i forhandlingerne med USSR udfra styrke

og derfor var det nødvendigt at opstille Krydsermissilerne og Pershing-raketterne. Aktuelt tyder meget jo på, at K.B. her så rigtigt.

Det ville sikkert ikke have glædet ham at følge den aktuelle forsvarsdebat om det såkaldte defensive forsvar, idet den nok - som der står skrevet i bogen - er til brug i den hjemlige debat. Dansk forsvar har jo selv under NATO-medlemskabet været ikke-provokerende, hvilket kan ses af, at vi sagde nej tak til a-våben på dansk jord, til fremmede styrker og til fremmede flyvestyrker. Her tog beslutningstagerne det standpunkt, at en accept ville nok styrke forsvaret, men at det tillige kunne virke provokerende overfor Øst-blokken, hvorfor man sagde nej tak til forslagene.

Det havde sikkert heller ikke behaget K.B. Andersen, at det skulle vise sig nødvendigt med en ny folkeafstemning om den såkaldte EF-pakke som burde have fundet sin afgørelse i Folketinget.

Men mest ville det have smertet den afdøde udenrigsminister og formand for Folketinget, K.B. Andersen, at der ikke længere er det politiske fodslag mellem Venstre, Konservative og Socialdemokratiet om dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Hvis han havde fået lov at være aktiv nogle år længere i dansk politik, ville han have sat hele sin ubændige energi ind på, at få en så bred opslutning om Danmarks forhold til omverden som muligt.

Det må vi andre så - i hans ånd - prøve at være talsmænd for!

November 1986

Robert Pedersen

Billederne til denne bog er leveret af:

Associated Press, Billedcentralen, Gunilla, International Foto Service, Nordfoto, Nordisk Pressefoto, Politikens Pressefoto og United Press International.

Billedet pg. 15, 16, 18, 21, 23, 30 og 50 - Svend Gjørting.
Billedet pg. 22 - Tüchen
Billedet pg. 26 og 43 - A. Moe
Billedet pg. 31 - Carl Rasmussen
Billedet pg. 33 - Olaf Ibsen
Billedet pg. 36 - Henning Thempler
Billedet pg. 49 og 59 - Walther Månsson
Billedet pg. 56 - Jacob Maarbjerg
Billedet pg. 61 - Ulf Nielsen
Billedet pg. 67 - Tage Nielsen
Billedet pg. 68 - Janne Woldbye
Billedet pg. 69 - Willy Lund
Billedet pg. 77 - Leif Nyholm
Billedet pg. 79 - John E. Jacobsen
Billedet pg. 80 - Fridtjof Bornkessel
Billedet pg. 89 - Bent K. Rasmussen
Billedet pg. 90 - John Olsen
Billedet pg. 93 - Bjarne Lüthcke
Billedet pg. 94 - Mogens Ladegaard
Billedet pg. 95 - Steen Jacobsen

Atlantsammenslutningen, der blev stiftet i 1950, har til formål at skabe forståelse for Atlantpagtens ide: At sikre freden og retten til at leve i frihed. Den udbreder kendskab til forudsætningerne for Danmarks deltagelse i Atlantpagten og de forpligtelser, der følger heraf.

Atlantsammenslutningen, der arbejder på frivillig basis og ved hjælp af frivillige bidrag, er organiseret med en ledelse, et udvalgsråd og et repræsentantskab, der rummer et bredt udsnit af personligheder fra det danske samfund, herunder fremtrædende repræsentanter for de politiske partier, der står bag vort medlemskab af NATO. Sammenslutningens nuværende formand er undervisningsdirektør Knud Larsen, kasserer, direktør E. Emmert Andersen og generalsekretær Peter Ilsøe.

K.B. Andersen

Født 1. december 1914. Cand. polit.

Medarbejder ved Statsradiofonien 1935-50.

Lærer ved Krogerup Højskole 1946-50.

Forstander for Roskilde Højskole 1950-57.

Medlem af folketinget 1957-70 og fra 1973.

Undervisningsminister 1964-68.

Partisekretær i Socialdemokratiet 1970-71.

Udenrigsminister 1971-73 og 1975-78.

Medlem af Nordisk Råd.

Formand for folketinget fra 1978.

Atlantsammenslutningen